

בצרון

ירחון למדע, לספרות ולבעיות הזמן

נוסד על-ידי חיים טשרנוביץ (רב צעיר) ז"ל

העורכים: נחום גלאצר (עורך-תורג'ם), צבי זולפסון, שמעון הלקין
 חיים ליף — חבר המערכת
 מנהל המערכת: משה טשרנוביץ

שנה ל' (כרך נ"ט) ניסן, תשכ"ט חוברת ד' (277)

ה ת ו כ ן

- 141 כשלוץ ההסברה הישראלית יוסף נדבה
 - 147 קמיע ולא תפילין שניאור זלמו ציוטלין
 - 150 יומן גיטו ורשה — פסח תש"ב ת. א. קפלן
 - 155 לבנה ירושלמית (שיר) גבריאל פרייל
 - 155 ** (שיר) יצחק זילברשלג
 - 156 להיות נורמלי (סיפור) רחל איתן
 - 161 מבעיות הפילוסופיה בימינו צבי רודי
 - 168 מחדש לחודש יצחק עברי
 - 172 סנהדרין בימינו אייזיק אלון
-
- הערכות ודברי בקורת:
 - (א) מאיר וכסמן — החוקר והמתנגד ח. ליף 175
 - (ב) „ניו-יורק" לאברהם צבי הלוי מ. פרלא 177
 - (ג) יהודי הדממה (על ספרו של א. ויזל) ב. ברי-קווה 178
 - (ד) סיפורים לנוער על חיי ישראל באמריקה א. י. שיף 179
 - 180 ידיות

„ בצרון ”
 1141 ברודוויי
 ניו-יורק

BITZARON

THE HEBREW MONTHLY OF AMERICA

Founded by CHAIM TCHERNOWITZ (RAV TZAIR)

Editors: NAHUM GLATZER (Contributing Editor)

HARRY WOLFSON, SIMON HALKIN (S. Israel)

HAYIM LEAF, Associate Editor

Executive Editor: MAURICE E. CHERNOWITZ

Thirtieth Year of Publication

Vol. LIX

NISAN, 5729 (March, 1969)

No. 4 (277)

CONTENTS:

The Israeli Posture in the U. S.	<i>Joseph Nedava</i>	141
An Amulet and Not Phylacteries	<i>Solomon Zeitlin</i>	147
The Diary of the Warsaw Ghetto — Passover in the Ghetto (Unpublished chapters)	<i>H. A. Kaplan</i>	150
Jerusalem Moon (Poem)	<i>Gabriel Preil</i>	155
** (Poem)	<i>Eisig Silberschlag</i>	155
Normal (Story)	<i>Rabel Eytan</i>	156
Current Philosophic Problems	<i>Zvi Rudy</i>	161
The Month In Review	<i>Itzhak Ivry</i>	168
The Need For a Sanhedrin	<i>Isaac Allen</i>	172

EVALUATIONS AND BOOK REVIEWS:

(a) Meyer Waxman, Scholar and Educator	<i>H. Leaf</i>	175
(b) "New York" by A. Z. Halevi	<i>M. Perla</i>	177
(c) The Jews of Silence	<i>B. Bar-Tikva</i>	178
(d) Stories for the Young	<i>A. I. Schiff</i>	179

News and Events		180
---------------------------	--	-----

Copyright 1969, by Bitzaron, Inc.

BITZARON
1141 Broadway
NEW YORK
MU 6-7680

בַּצְרוּן

נוסד על-ידי חיים פשרנוביץ (רב צעיר) ז"ל

שנה ל' (כרך ג"ט) ניסן, תשכ"ט חוברת ד' (277)

כשלון ההסברה הישראלית

מאת ד"ר יוסף נדבה

זה חדשים רבים שהציבוריות בישראל דנה על כשלון ההסברה הישראלית בחוץ-לארץ. העתונות בישראל מתריעה על כך כמעט מדי יום ביומו, ובעיה זו כבר שימשה אף נושא לדיון בכנסת. בטאוני הקהילות היהודיות ברחבי תבל מביעים אף הם את תמהונם על "קול יעקב" שנדם, והד לכך ניתן למצוא בירידה התלולה שחלה מאז תום מלחמת ששת הימים בהיקף האהדה כלפי ישראל בקרב אומות העולם. דומה, כי לפתע אבד לה למדינת ישראל אשראי הידידות והחיבה שכל האנושות הנאורה רחשה לה בעקבות ימי המסה והמשבר והנצחון של יוני 1967; "ים" ההערכה וההערצה כלפי עם קטן הנלחם על עצם קיומו כמו נסוג לאחור; בפתאום נתהפך הגלגל ובבואתו של הישראלי נשתקפה כמתוך "ראי עקום" — "הישראלי המכוער", "הכובש", "המדכא", "האימפריאליסטן השואף להתפשטות אין-קץ", וכיוצא באלו מלות-גנאי הלקוחות מן הלכסיקון הטוטאליטרי של אירופה ביובל השנים האחרונות.

היו שניסו להתחקות על שורשי כשלון ההסברה. השר ישראל גלילי, הממונה על ההסברה, טען כי פעילותו מיועדת לחזית פנים ואין לו ולא כלום עם חזית חוץ. מצד אחר טעון משרד-החוץ הישראלי, כי ידו רב לו במסכת הדיפלומטיה ואינו חייב להעמיס על שכמו את מלאכת התעמולה. הווי אומר, טישטוש-תחומים יש כאן. המתמיה בפרשה זו הוא, שבנוהג שבעולם געוץ מקורן של התלונות בהאשמות הדדיות בהסגת גבול, ואילו במקרה זה מנער כל צד את חוצנו מן האחריות למחדל רב-משמעות זה.

אחרים טוענים, כי את הסיבה לכשלון ההסברה הישראלית יש לחפש במסיבות אובייקטיביות. הנה, למשל, סבורים כל המתיימרים להכיר את "הנפש האמריקנית", כי מאז יצאה מדינת ישראל בנצחון על אויביה במלחמת ששת

הימים, העתיקה „דעת־הקהל“ בארצות־הברית את אהדתה למנוצח, לשפל־הרוח, לגנאק בפצעית־בוסתו; זו דרכה של הדמוקרטיה, המבקשת תמיד את ה„איוון“ והפשרה, ונחלצת לעזור ל„מפסיד“, כחלק מהשקפת־עולם.

מובן, שדעה זו מופרכת מיסודה, ומצב־הדברים לא בא להוכיח בלתי אם שבארה"ב לא הצליחה ההסברה הישראלית להחדיר את ההכרה בלב ההמונים, שמלחמת ששת הימים היתה לא רק מלחמה צודקת מבחינה ישראלית, אלא שכל־כולה היתה זו מלחמה ללא כל אפשרות של נסיגה, מלחמה על עצם קיום העם.

אסכולה אחרת, הרווחת בחלק מסויים של הציבור הישראלי, אינה נוטה לייחס חשיבות מרובה ל„דעת־הקהל“ בעולם ודורשת כל תעמולה לגנאי. בשעתו התבטא בן־גוריון כך: „אין זה חשוב מה שאומרים עלינו באו"ם, אבל חשוב מה שאנחנו עושים בישראל“. אפשר, שגישה פילוסופית זו עולה בקנה אחד עם עיקרי־האמונה של אפלטון, שמן „המדינה“ האידיאלית שלו יגורשו כל התועמלנים, אך עקרונות אלה מנוגדים למציאות העכורה של ימינו. ההסברה היא חלק אורגאני מן האמצעים הנקוטים בידי כל עם, לא כל שכן חייבים הם להוות כלים יעילים לעם הנתון במצור ושרוי בעולם של איבה ומשטמה.

קיצורו של דבר, כשלון ההסברה הישראלית מזכיר את מימרתו השנונה של מארק טוויין: „הכל מדברים סרה במזג־האוויר ואין איש עושה דבר לתקנתו“.

אכן, ניתנה האמת להיאמר: כשלון ההסברה נובע במידה רבה ממקור חולשה פנימית; כל שאינו משוכנע בצדקתו חזקה עליו שלא יוכל לשכנע בה את זולתו. קולר האשמה לכך תלוי במדינאות (או שמא נאמר העדר המדינאות) הישראלית. מלכתחילה כמו הרגישה עצמה ממשלת ישראל שלא בנוח עם „עומס“ השטחים החדשים שבאו לה בעקבות מלחמת ששת הימים. באותם „הימים הגדולים“ שלאחר הנצחון, באותה „שעת רחמים בין השמשות“, אפשר שדעת־הקהל בעולם היתה סומכת ידה ומקבלת כעובדה מוגמרת את הסיפוח הישראלי של כל השטחים ששוחררו בידי צה"ל. והנה כאן נעשה המשגה החמור; זמן קצר בלבד לאחר שנדמו תרועות הנצחון ומקהלת התהילה בעולם, נקטו ממשלת ישראל ושריה עמדה של התגוננות והצטדקות, ומני אז לא פסק זרם ההכרזות על זיתורים. עוד לפני שנשאלה הממשלה על מדיניותה, עוד לפני שנראה באופק אפילו סיכוי קלוש שמדינות ערב תיאותרנה לשבת אל שולחן הדיונים להשכנת שלום בין ישראל לערב, כבר הותוו קווי הזיתורים, ובמרוצת החדשים דומה היה, כי תחרות קדחתנית מתנהלת בין המרבים לוותר לבין הממעייטים לוותר. בן־גוריון אמר מפורשות, שנכון הוא לוותר על כל השטחים ובלבד שיושכן שלום אמת. ומשה דיין הודיע, כי יסכים לוותר על „הרבה“ למען השלום, ואבא אבן „הבליע“ בתוך נוסחתו בדבר „הגבולות הבטוחים“ רמזים על השטחים שתהא ישראל מוכנה להוציא מתחומיה, ואשכול — בראיונו עם סופר „ניו־יורק“, ימים לא רבים לפני פטירתו — חזר על רעיונו של פנחס ספיר, שנשתמע מתוכו ברורות, שישראל מוכנה לוותר על שטחים המאוכלסים רוב ערבי. כל בולמוס הוויתורים פתח ממילא פתח ל„לחצים“ מצד כל אותם הגורמים המעוניינים בקיצוץ כפני מדינת ישראל, צימצומה או החנקתה.

טכסים ההכרות על ויתורים היתה מסופקת מלכתחילה. לפתע נתבדתה האגדה בדבר חושם הבריא של היהודים כ"תגרנים", ואף שכחנו את החכמה הצרופה בסוגיית "שנים אוזוין". בלא שנתבקשו לכך, גילו קברניטי ישראל את כל "הקלפים", בעוד שהערבים החרישו חזרו כבפזמון, שכל נסיון להשכין שלום במזרח התיכון מותנה בהחזרת ישראל למצבה הטריטוריאלית כפי שהיה ב-4 ביוני 1967. (ראו, למשל, את עמדתו הבלתי-מתערצת בנקודה זו של נאצר בראיונו עם סולצברגר, "ניו-יורק טיימס", 2 במארס 1969).

הדורות הבאים לא יבינו ויגנו בכל פה את "פחד המרחבים" שנפל על ישראל בעקבות הנצחון הגדול. פחד זה מעיד על אבדן אמונה ועל אי-שורשיות. רגש זה נעדר, למשל, מלבו של ר' יהודה הלוי, שכתב מפורשות "סיני ופארן כולם מגבול ארץ כנען מפני שהם מן ים סוף" ("הכוזרי", מאמר ב', סימן י"ד), ואף מלבו של משה הס, שקבע את גבול ההתיישבות היהודית על גדות הסואץ ("רומי וירושלים", מכתב י"א).

כל שסבור, כי פרשת החזרת השטחים ה"כבושים" בידי ישראל מעסיקה את הערבים לשמה אינו אלא טועה, שהרי מדינת ישראל כיום, בגבולותיה הנרחבים, אינה מהווה אלא 0.7% מכלל השטחים הנתונים בידי מדינות ערב. התביעה הטריטוריאלית שלהם אינה אלא אמתלא להתגרות, לטיפוח שנאה, לגיבוש חזית ערבית מאוחדת, להתעלמות מן הבעיות האמיתיות החייבות להעסיק את העולם הערבי והמצפות לפתרון.

מן הראוי לציין, כי בקרב החוגים הלא-יהודים בארה"ב מיטיבים להבין בעיה זו מאתנו היהודים, והרי ראייה: רברנד מ. קארלסגור, יו"ר "אגודת כוהני-דת נוצרים למען ישראל חזקה" כותב במכתבו למערכת "הארץ" (15.10.68) בתל-אביב מפאראמונט שבקליפורניה את הדברים הבאים: "בשם 'אגודת כוהני-דת נוצרים למען ישראל חזקה' אני קורא אליכם: אל תמסרו אף שעל אדמה אחד מאדמתכם ששחררה בדמם של הפאטריוטים מירושלים המזכירים לנו את המכבים. העם בארה"ב לא יסכים לפיוס רוסיה ואין למשוך את היהודים בדרכי מרמה לנסיגה עד לנקודה שיהיו פגיעים להתקפה ערבית כעת או בעתיד. על ישראל לצאת להסתערות מדינית ולהעמיד את רוסיה יחד עם הערבים במצב של התגוננות על-ידי זה שתזכיר בלי הרף לעולם את האיומים הערביים להכחיד את היהודים ואת ישראל — עם הבחירה של ה' בארץ הבחירה. ושוב, חזקו ואמצו, אנו אתכם!" חוששני, כי אין ישראל מסוגלת ל"הסתערות מדינית" זו שעליה מדבר הרברנד הנבון, וספק אם תכוון את מלאכת ההסברה לפי עצתו של כומר זה.

אפילו ה"ניו-יורק טיימס", שאינו מגלה אהדה מרובה למדינת ישראל וש על כל ויתור שהיא נכונה לוותר למען ה"שלום", וחותר בכל כוח השפעתו ל"איוון" באיזור, כותב מפורשות במאמרו הראשי (5 במארס, 1969): "הנשיא נאצר הביע את תקוותו כי ממשלת ניקסון תחזור על מדיניותו של איזנהאור משנת 1957 ותאלץ את ישראל לפנות את השטחים בלא הסדר-שלום אמיתי. ואולם אותו הסדר הביא למלחמת 1967 ואין זה מתקבל על הדעת שוואשינגטון תיפול פעמים לאותה מלחמת". כהן-דת אחר, מעברו השני של האוקינוס האטלנטי, מבין אף הוא את הבעיה

כראוי. שמו י. פאן דר הובן, המשמש זה שש שנים בתורת שומר קבר הבן (של ישו) במזרח ירושלים, מחוץ לשער שכם. הוא עושה עתה בהולנד, ארץ מולדתו, בחברת אשתו, ילידת לבנון, ומקדיש רוב זמנו למתן הרצאות, ראיונות לרדיו ולטלביזיה לטובת ישראל. "הוא נדהם", כותבת הנרייטה בועז, סופרת "הארץ" בהולנד, "על שבהולנד הרחוקה מן המזרח התיכון רבים אינם מכירים את המצב ועודם נייטראלים לגבי המתרחש בישראל וסביבתה. לפיכך ראה לעצמו חובה קדושה לצייר תמונה של המצב לאשורו".

כזהי'דת זה מסביר להמוני הולנד, כי עם שיחרור ירושלים בידי צה"ל כאילו נשתחרר גם הוא מעבדות ודיכוי. הוא גודעזע ונפחד מן השנאה שאפפה אותו בירושלים הערבית לפני השיחרור. הוא מספר: "ברדיו הירדני שמעתי אדם משכיל, שולח הודעה לדגי הים התיכון: 'דגי הים התיכון, היכוננו לסעודת מלכים של בשר יהודי טרי, המוגש לכם על-ידי הלגיון הערבי המפואר'". ובאמונה שורשית מופלאה קובע כהן-הדת הפרוטסטנטי: "הזכויות ההיסטוריות של היהודים על ירושלים כה רבות, עד כי זכויות הערבים מצטמקות לעומתן". ("הארץ" 5.2.69).

הנה, כמרים מסוג זה חייבים לנצח על מלאכת ההסברה הישראלית לעמי תבל. פעולת הטרור של ארגוני "אל פתח", "שיחרור פלשתינא" וכיוצא בהם החרידו את מצפון העולם הנאור במעשי-זוועה שלהם, אך טבעה של כל חרדה שהיא מתנדפת. מסע-הסברה יעיל מחפש תמיד אמצעים נאותים להוציא אנשי-מצפון משאננותם. לאחרונה פורסם ב"ניו-יורק טיימס" (6.3.69) מכתב רב-שיכנוע ורב-השראה, פרי-עטו של אחד מראשי לוחמי-המחתרת הצרפתיים במלחמת-העולם השנייה (לא-יהודי) — מישל פייר ד'אורליאנס; יש להפיץ מכתב זה ברבים ולהחזירו לכל בית אמריקני. וזה לשונו:

"בתורת אחד החברים הראשיים של תנועת-המרי הצרפתית נגד הנאצים הנני מזועזע לשמוע את דברי הערבים המשווים את תנועתם למעשיהם הטרוריסטיים נגד אזרחים בלתי-מזויינים — — —

"ראשית, צרפת ושאר מדינות אירופה, שהותקפו על-ידי גרמניה הנאצית, לא נתכוונו מעולם להשמיד את גרמניה כפי שמתכוונים הערבים להשמיד את ישראל. אנו לחמנו כגברים נגד הצבא הגרמני. מעולם לא רצחנו ילדים וגושים. מעולם לא התקפנו מטוסים שהסיעו נוסעים חפים מכל פשע. תנועתם אינה תנועת מרי. תנועת מורד-לב היא.

"הערבים מתלוננים תמיד על אודות הפליטים. במרוצת חצי יובל השנים האחרונות גורשו 4,500,000 בני-אירופה מארצות ערביות. כ-2,200,000 איטלקים יצאו את לוב ומצרים, ו-1,700,000 צרפתים עזבו את אלג'יר, טוניס ומרוקו. למעלה מ-700,000 יהודים יצאו מעיראק, תימן, מצרים, לוב וארצות ערביות אחרות. ארבעה וחצי מיליון יהודים שחיו במשך אינ-ספור דורות נטשו הכל מאחריהם. הערבים לקחו מהם הכל. היהודים יצאו רק עם כסותם לעורם.

"היתה להם לערבים הזדמנות ליישב את 700,000 הפליטים הערביים מארץ-ישראל בבתיהם של בני-אירופה שנימלטו מן הארצות הערביות. במקום זה

שוכנו הפליטים במחנות שעלו מיליונים דולארים שנתרמו על-ידי אומות העולם. היה זה המעשה האכזרי ביותר שעשו הערבים נגד בני-עמם שלהם. «ארץ-ישראל לא היתה מעולם ארץ ערבית. מעולם לא היה בה שלטון ערבי. מאז תקופת יוליוס קיסר, היתה ארץ-ישראל כבושה בידי יוונים, רומאים, אנגלים ושאר אומות. השלטון החוקי היחיד בארץ-ישראל היה שלטונם של היהודים לפני למעלה מ-2000 שנה.

«העולם המערבי לא תפס מעולם איך יכולות המדינות הערביות, על 85 אחוז אוכלוסייהן הבורים, מיליוני המובטלים, הפגעים והמחלות הרווחים בהן, לבזבזו בליוני דולארים על תחמושת כדי להשמיד ארץ קטנה כישראל, במקום להשתמש בכסף הזה כדי לבנות בתי-ספר, בתי-חולים, בתים ותעשיה בשביל עמהם שלהם».

הרי לפניכם תכנית מדוקדקת המתווה דרכי-הסברה, וכותב המכתב יושב בניו-יורק, ומן הדין היה לרתמו לעבודת התעמולה הישראלית בארה"ב! במכתב אחר לאותו עתון (10.3.69) מוקיע הודי בשם חושבאנת סינגו את צביעותה של ממשלת הודו, שניצחה על החלטת הגינוי כלפי ישראל ב"ועדת האו"ם לזכויות אנוש". הוא קובע, כי משאל-עם שנערך בהודו הוכיח בעליל, כי 65% מכלל האוכלוסייה ההודית תומכים בישראל, וכי רק מטעמי אינטרסים אנוכיים נוקטת ממשלת דלהי עמדה פרו-ערבית, ולא עוד אלא שהיא מתחסדת ומטיפה מוסר לצאצאי ישעיהו והלל, בה בשעה שהיא עצמה רודפת בחרי-אף ובאכזריות את החבלנים הפאקיסטנים בשטחה. והוא מסיים: «עמדה לי הזכות לסייר בהרחבה הן בארצות ערב והן בישראל. ראיתי בחורבנם הגמור של בתי-עסק יהודים באלג'יר, במצרים ובעדן. מצד אחר, תהיינה ההפלות שהן מנת-חלקם של הערבים היושבים בישראל אשר תהיינה, עם זאת ראיתי בה בתי-מסחר, בתי-מלון ומסעדות חדשות בבעלות ערבית. אכן, המבחן האמיתי יבוא כאשר ירשו לאלה המרגישים קיפוח למכור את רכושם ולעזוב. חירות זו מנועה מאת היהודים החיים בארצות ערביות (וקומוניסטיות), בה-בשעה שהיא נתונה לערבים החיים בישראל».

ושוב, הודי זה מתגורר במדינת פנסילבניה ואף אותו מן הראוי היה לגייס למען מאמץ ההסברה הישראלית.

אנשי-רצון-טוב לא-יהודים מסוג זה ניתן לגלות בכל רחבי ארה"ב. הם מתדפקים על דלתות הצדק ומשוועים להפר את «השתיקה הגדולה» האופפת את «העולם החדש» בכל הנוגע לאמת על ישראל ומדינות ערב. תמיד נמצאו אנשים שהיו סבורים שהיהודים הם אמני-התעמולה, ולא עוד אלא שיש להם עמדות-מפתח בכל מערכות הפירסום בארה"ב — בעתונות, ברדיו, בטלביזיה, בהוליווד וכדומה. הכל תמהים איפוא עתה על כל אלה שנעלמו כביכול יחד עם אותה «אטלנטיס» אגדית. רבים עדיין זוכרים את הילת-התעמולה שאפפה את פעולות «הוועד למען שיחרור לאומי», שפעל בארה"ב ערב המאבק להקמת מדינת-ישראל. היכן ניתן למצוא בן-הכט חדש, שיחריד את העולם הקופא על שמריו, כאותו בן-הכט שהסעיר את הקיסרות הבריטית בתעמולת-יחיד שלו, באמצעות מודעות בעתונות האמריקנית! היכן הן הפניות ל"בית הלבן", לבתי הקונגרס, והיכן הן מסיבות-העתונאים

קמיע ולא תפילין

מאת ד"ר שניאור זלמן צייטלין

לפני שנה פורסמה ידיעה בעתונות כי פרופ' ידין רכש תפילין מסוחר עתיקות ירושלמי. הסוחר סיפר שהתפילין נרכשו מידי בדואי שגילה אותן באחת ממערות קומראן. פרופ' ידין ייחס תפילין אלה לתקופת בית שני.

בקראי ידיעה זו פקפקתי בדבר. נזכרתי כי ב־1952 הופיעה בעתונים ידיעה סנסציונית על גלוי תפילין מזמנו של ברכוכבא באחת ממערות קומראן; לבסוף נתברר שהיו אלה תפילין בכליות, הידועות כתפילין של רבנו תם¹. לא הבעתי דעה על התגלית האחרונה, כי לדעתי אין לשום איש זכות להביע דעה ולדון בדבר בצורה מדעית, כל עוד הדבר מבוסס על ידיעה בעתונות.

לאחרונה פרסם פרופ' ידין מאמר ב"מעריב" בשם "תפילין מקומראן" (17 בינואר 1969). ב־21 בפברואר כתב מאמר נוסף באותו עתון, כתשובה לרב קלמן כהנא. בשני מאמרים אלה הוא מתאר בפרטות את גילוי התפילין, וקובע בוודאות כי זמנם הוא תקופת בית שני. על סמך מאמרים אלה רואה אני חובה לעצמי לברר את טיב התגלית האחרונה.

מהנאמר בתלמוד יודעים אנו כי בתפילין יש ארבע פרשיות מהתורה לפי סדר זה: קדש (שמות יג, ב"י), והיה כי יביאך (שמות יג, יא-טז), שמע (דברים ו, ד-ט), והיה אם שמע (דברים יא, יג-כא).

ארבע פרשיות אלה הושמו בתוך התפילין כיון שבכל אחת מהן נזכר ענין תפילין: ב"קדש" נאמר "והיה לך לאות על ירך ולזכרון בין עיניך". ב"והיה כי יביאך" נאמר "והיה לאות על ידכה ולטוטפת בין עיניך". בפרשת "שמע" — "וקשרתם לאות על ירך והיו לטטפות בין עיניך". וב"והיה אם שמע" — "וקשרתם אתם לאות על ידכם והיו לטוטפת בין עיניכם". החכמים פרשו טוטפת — תפילין. פרופ' ידין אומר כי בתפילין שקנה יש שבע פרשיות. הוא מדגיש במיוחד

את העובדה שבתפילין אלה נמצאו גם עשרת הדברות. הוא כותב:

"ענין מיוחד יש בתוספת שביריעה 3: דברים ה, א-כא. היינו עשרת הדברות... הקטע המענין ביותר שיש לו זיקה לענייננו נמצא בירושלמי ברכות ג, ע"ג, [א, הלכה ה], בקשר לפרשיות שהכהנים היו קוראים בבית המקדש (תמיד, ה, א): 'בדין היה שיהיו קורין עשרת הדיברות בכל יום, ומפני מה אין קורין אותן מפני טענת המינין שלא יהיו אומרים אלו לבדם ניתנו לו למשה מסיני'. מתוך מדרשי הלכות (ספרי, דברים ו, ה) ניתן להסיק בבירור שהביטול הנ"ל נעשה גם בתפילין ובכל הנראה מאותו הטעם המוסבר בירושלמי".

1 ר' ש. ז. צייטלין, *The Dead Sea Scrolls and Modern Scholarship*, 1956, pp. 35-39. J.Q.R. 1953, pp. 97-102.

נראה שד"ר ידין לא הבין כראוי הנאמר בירו'. מאמר בירושלמי ברכות המשנה תמיד, בענין עבודת המקדש קובע: "אמר להם הממונה ברכו ברכה אחת והם ברכו, קראו עשרת הדברות, שמע, והיה אם שמוע, ויאמר, ברכו את העם שלש ברכות, אמת ויציב..." אחר חורבן הבית המשיכו החכמים קריאות אלה בבית הכנסת וקבעו אותן לפני שמונה-עשרה. עשרת הדברות, שנקראו כל בוקר במקדש, לא נכללו בין הפרשיות הנקראות בבית-הכנסת. ואומר הירושלמי: "בדין היה שיהיו קורין עשרת הדברות בכל יום ומפני מה אין קורין אותן מפני טענות המינין שלא יהו אומרים אלו לבדן ניתנו לו למשה בסיני" (ברכות א, הלכה ה). התלמוד קובע, אם כן, כי הסיבה לכך שעשרת הדברות לא נכללו בקריאות בית-הכנסת היא מפני המינים, שיטענו כי רק אלה ניתנו מה, אך לא התורה כולה.

לא נודע לנו על מינים במאה הראשונה לאחר החורבן, שטענו טענה זו. היו מינים שכפרו בהתגלות — בתורה משמים. פרשת "שמע" נקראה בבית-הכנסת, ולא חששו החכמים ממינים שיטענו שרק פרשה זו ניתנה ע"י ה', ולא התורה כולה. המלים "שלא יהיו אומרים אלו לבדן נתנו לו למשה בסיני" הם הוספה מאוחרת. ובתלמוד בבלי לא נאמר אלא "כבר בטלים מפני תרעומת המינים" (בר' יב).

המלים "שלא יהיו אומרים אלו לבדן ניתנו למשה" אינן מופיעות כאן. הסיבה האמתית שבגללה לא נכללו עשרת הדברות בין הפרשות הנקראות בבית-הכנסת היא שלא לתת פתחון פה למינים לומר שהן לא ניתנו ע"י ה'. עשרת הדיברות נמסרו בשני מקומות בתורה — בשמות ובדברים. יש הבדלים ואף סתירות בין שני הנוסחים. בשמות מופיע "זכור את יום השבת לקדשו... כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ את הים ואת כל אשר במ וינח ביום השביעי על כן ברך ה' את יום השבת ויקדשהו". ואלו בדברים נאמר: "שמור את יום השבת לקדשו כאשר צוך ה'... וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים ויצאך ה' אלקיך משם ביד חזקה ובזרע גטויה על כן צוך ה' אלקיך לעשות את יום השבת". להסברת שינוי הלשון, אמרו חז"ל: "זכור ושמור בדיבור אחד נאמרו מה שאין הפה יכול לדבר ואין האוזן יכולה לשמוע". פרשת עשרת הדברות היתה תמיד ידועה ומקובלת בין היהודים, ובבבל אף ניסו לקבוע קריאתה בבית הכנסת. פרשה זו ופרשת שמע נקראו ע"י כמה מיהודי בבל למרות התנגדות החכמים.

פרופ' ידין מסתמך על מדרש ספרי להוכיח שעשרת הדברות היו בתפילין, אך דבר זה אינו מוכח. בספרי נאמר רק זאת: "וקשרתם לאות על ירך כרך אחד של ארבע טוטפת שהיה בדין הואיל ואמרה תורה תן תפילין ביד ותן תפילין בראש מה בראש ארבע טוטפת אף ביד ארבע טוטפת..."

לפי דברי פרופ' ידין, יש בתפילין אלה שלוש פרשיות מהתורה מלבד ארבע הפרשיות הנזכרות בתלמוד. אחת — עשרת הדברות מספר דברים, שניה —

(2) ד' ראשהשנה כ"ו.

(3) א"ר יהודה אמר שמואל אף בגבולין בקשו לקראות כן אלא שכבר בטלים מפני תרעומת המינין... רבה ב"ח סבר למקבעינהו בסורא א"ל רב חסדא כבר בטלים מפני תרעומת המינין אמימר סבר למקבעינהו בנהרדעא א"ל רב אשי כבר בטלים מפני תרעומת המינין (ברכות י"ב).

שמות יב, מג'נא, ושלישית — דברים ה, כב'ל, ו, א'ג. פרופ' ידין מדגיש את חשיבותן של שלש פרשיות נוספות אלה וכותב*):

„עם כל חשיבות המידע הנזכר, ממנו ניתן ללמוד על עניני תפילין בימי בית שני, אין ספק שהתופעה המעניינת ביותר בתפילין הנידונות היא שכל אחת מהיריעות הכילה פרשיות מן התורה, נוסף על הפרשיות המקובלות“.

לאחר בדיקת שלוש פרשיות התורה הנוספות, שלדברי פרופ' ידין נמצאו בתפילין, חייבים אנו להסיק כי לא תפילין מכר לו הסוחר הערבי, אלא קמיע.

עשרת הדברות נמסרו בשמות ובדברים. פרופ' ידין מציין כי הקטע שנמצא בתפילין הוא מספר דברים. הסיבה לכך, שדוקא עשרת הדברות מספר דברים הושמו ביריעות אלה, היא כיון שבדברות אלה נאמר „כבד את... למען יאריכון ימיך ולמען יטב לך על האדמה“. המלים „ולמען יטב לך“ אינן בדברות של ספר שמות. המלים „למען תחיון וטוב לכם והארכתם ימים בארץ“ מצויות בפרשה של דברים (פרק ה). כמו כן נמצא שם „ולמען יאריכון ימיך... אשר ייטב לך ואשר תרבו מאד“ (פרק ו). מטעם זה נכללה פרשה זו ביריעות.

בדומה לזה, נמצא בקטע מתוך שמות י"ב את המלים „ליל שמרים“. בימי הבינים נתפרשו מלים אלה כהגנה מפני רוחות רעות. תרגום יונתן מפרש בטוי זה בהוראת „נטיר ממלאכה חבלא“. וגם רש"י מפרש זאת כ„משומר ובא מן המזיקין“. לדעתי, מציאות קטעים אלה ברכישתו של פרופ' ידין מעידה כי הרכישה היא קמיע ולא תפילין.

פרופ' ידין כותב כי הסוחר שמכר לו את יריעות הקלף סיפר שהן נמצאו באחת ממערות קומראן. השאלה היא, עד כמה יש לסמוך על דברי סוחר ערבי? אנשי המדע לא ראו את היריעות בתוך המערה, העליכן יתכן כי הושגו ממקום אחר. אין בידי לקבוע בוודאות את זמנן של היריעות המכילות את שבע פרשיות התורה. על מנת לעשות זאת, יאה עלי לבדוק את היריעות או צלומים שלהן. אני מקוה שפרופ' ידין יפרסמן בקרוב.

עם זאת, אני מעז להניח שכפי הנראה קמיע זה היה בשימוש של יהודים-נוצרים. עובדת מציאותן של שלוש פרשיות נוספות, לצד ארבע פרשיות התפילין, מעידה כי הקמיע בא מכת יהודים-נוצרים. הנוצרים הראשונים קראו לתפילין *phylacteries* — דהיינו קמיע, תכשיט להגנה ושמירה מפני רוחות רעות⁴).

יש דעה כי התפילין הן מן הצדוקים או מן האיסיים. המלה תפילין אינה נזכרת בתורה, וחז"ל פרשו טוטפת — תפילין. כיון שהצדוקים לא האמינו בתורה של בעל פה עלינו לקבוע כי הם לא הגיחו תפילין, ואף האיסיים לא הגיחו תפילין.

(המשך בעמוד 167)

* בטבלא הבאה נסכם את הפרשיות הנוספות שנתגלו בתפילין הנידונות (הפרשיות המקובלות מובאות בה במסגרת):

שמות יב, מג'נא	דברים ה, כב'ל	דברים ה, א'כא
שמות יג, א'י	דברים ו, א'ג	(עשרת הדברות)
דברים י, יב'יט	דברים ו, ד'ט	שמות יג, יא'טז

(4) ר' מתתיהו פרק 23, פסוק 5.

יומן גיטו ורשה

מאת ת. א. קפלן

פסח, תש"ב

2.IV.42

ליל "הסדר" השני של פסח תש"ב בכלל לא היו לחיינו סדר אף בימי השלווה. עצם הגלות הוא אי-סדר. פעמיים בשנה היינו עורכים "סדרים" כפי המצווה; אבל במקום שלא נצטוונו היו אי-סדרים. והשתא, בגלות גרמניה, לא זכינו אף לשני "הסדרים" המלאכותיים, לסדרי החג מפני שחגנו הפך לאבל ושבתה כל שמחה.

ראשית — הלך-הרוח הכללי. אין אנו רואים שהקץ ליסורינו יהא ממשמש ובא. עד כה היינו דוחקים את הקץ מפני ששאפנו לברוא. עכשיו נתאכזבנו. ויאוש שבא אחרי אכזבה אין קצה לעומקו ולתהומו. אוי לו מצב-נפשי שבא אחרי נענוע יד, כאומר: "אפסה כל תקוה — ויעבור עלי מה!"

ושנית — להלך-רוחנו היאושי יש לו על מה לסמוך. המאורעות האחרונים נותנים אותותיהם שהבטחת המנהיג לעשות ביהודי אירופה כליה פיזית מתחילה להיות מוצאת אל הפועל עליידי עושי דברו ובפקודתו. ובשעת מלחמה הוא כל יכול. לפני החג התחילו גירושים אכזריים מערי השדה. מלכות רשעה זו מכינה לנו במחשבה תחילה סיורפריזי-גירוש לפני החג. אין זה אלא סדיוס פוליטי שרק פסיכופטים מוכשרים לה. מפני הערבוביה שבחיינו קשה לקבוע רשימה מדויקת של הקהלות היהודיות שלקו בגזירת הגירוש. אבל את הגולים כבר זכינו לראות בחצות ורשה. קבוצות, קבוצות של נדכאים וחלכאים שנעקרו בערבי החג ממקומות מטעם. הם ונשיהם ובניהם ובנותיהם וכל הטפליא אשר ברגליהם. יש מהם ההולכים רגלי ותרמיליהם על כתפיהם. זו שארית הפליטה של הונם ואונם, השיוור של עבודת חיים שלימה, כי לפני הגרשם הסרדיזטים הגרמנים גוזלים מהם את כל אשר להם. ויש מהם הנוסעים בעגלות. סיפוריהם מקפאים את הדם בעורקים. בתולדות ישראל הרוויות דם לא היו עוד גירושים אכזריים בצורה כזו. ערום כיום היוולדך אתה לוקח את מקל הנוודים בידך מבלי דעת את תמצא מנוח לגופך הרצוף. ובדרך נדודיך עוד אתה צפוי לסכנת מוות. העוללות והנמושות, המועמדים לאינו מחלה בדרך, נשארים מאחוריהם ומרצחי "המנהיג" שמים קץ לחייהם וליסוריהם. מאורע כזה נודע לי מפי איש מהימן: אחות אשתו שגורשה מאוטבוצק הרגישה מרוב צער ויסורים חולשה ברגליה וישבה לנוח; מיד פגע בה חץ ובקשתה נתמלאה: באה למנוחת עולמים!

כפי שצינתי קהילות יהודיות לעשרות הלכו בגולה וברובן הן באות לגיטו הורשאי שאין בה מקום לחדו של מחט. הגיטו המקוצץ מלא על כל גדותיו; מצבו הסניטרי קשה מנשוא; אין לך עלית-גג שאינה מאוכלסת; וכשתבוא להוסיף על כל אלה עשרות אלפי פליטים חדשים אתה מכניס דבר חדש לגיטו. מגיפת

ראה "בצרון" חוברת ג', כרך ג"ט, שבט-אדר, תשכ"ט. פרקי היומן האלה רואים אור בפעם הראשונה והומצאו לנו עליידי ד"ר אברהם י. כ"ץ.

הטיפוס נעצרה קצת בחודש האחרון. משהתחילו הגירושים התדשים שוב פרצה בכל תקפה ועוזתה. ועוד ידה נטויה לאחז שיתחילו ימי החום.

היום, היום הראשון לחג הפסח, הובאו אל הגיטו הורשאי אלפים גולי ברלין. גולים אומללים אלה לא באו אלא "הובאו", כי הובלו בפקדת השלטון הנאצי לקרונות כצאן טבחה והובאו תחת פיקוחם של נוגשים עריצים מברלין ורשאה. הידיעה הזאת זיעזעה את כל הגיטו ושבת חגנו.

בן־אורי ומותו

יום ג', ד' דחהמ"פ, תש"ב

7.IV.42

אחרי יוסף דוד בורגשטיין ז"ל הלך בדרך כל הארץ בן־אורי. בשמו הפרטי — באנקלדר. ואולי באמרי: "בדרך כל הארץ" אין כאן מן הדיק. אין דרך כל הארץ למות ברעב, ובן־אורי מת פשוטו כמשמעו ברעב. שחקה לו השעה ונפח את נשמתו בבית־חולים; אבל אין זה אלא במקרה: לאחר שהוציאו אותו מדירתו הפרטית עבר לנקודת פליטים; ואשר יחלו ב"נקודת פליטים" אין משהים אותם שם במחלתם מפני הסכנה הצפויה ל"בריאים". ולכן תיכף להחלתו העבר לבית־החולים. כבר היה גוסס; לא עברה יממה ונפטר מעולמו ומיסוריו. אלמלא הקדים בית־החולים להעבירו ולהשכיבו במיטה היה נופל ברחוב והיה מת תחת כיפת השמים כדרך יתר חללי הרעב מבני הגיטו. בכל יום תמצא את פגריהם כשהם סרוחים־שטוחים על פי רוב לרוחב המדרכה ושעות עזרות עד שימצא שוטר יהודי ההוגה אותה ממסלת הרבים הצידה (אפילו לא לרשות היחיד!) ומכסה את פניהם בגליון נייר.

בן־אורי סופר היה, עובד ספרותי בעל טעם ושקדן במלאכתו, וכשפסקו הוצאות־הספרים ועמקן כל העבודות הספרותיות והטכניות המרוכות במלאכתן פסקה חיותו. הכל תלוי במזל. סופר ועתונאי — מי עדיף ממי? הנה אומר: סופר; ואף על פי כן נסתחפה שדם לגבי תמיכת הדו־וינט, שהעדיף דווקא את העתונאים. כאן יש דברים בגו: את העתונאים יראים; דירקטורי הדו־וינט ושל "הצדקה הגדולה" זקוקים להם בימי השלום לאחר שיעמדו שוב על מכונם וקסת הסופרים בידם. בידם להרים ולהשפיל; בידם לשבח ולגנות. ולכן תומכים בהם מקופת הצדקה ומאריכים את ימיהם. אחד מדירקטורי הדו־וינט אמר בשעתו מפורש: "אנחנו מעוניינים רק בעתונאים; להם אנחנו זקוקים". תיתי לו שהודה על האמת. אלא ששכח שהקופה היא רק ברשותו, אבל אינה שלו ולא קנינו הפרטי היא. איך שהוא — אבל קופה זו הופקדה בידו והוא עושה בה כאדם העושה בתוך שלו. ועוד: במידה ידועה הודו שאף סופרים זכאים ליהנות מקופת הדו־וינט, אבל קבעו לכלל שרק סופרים־יוצרים, סופרים בעלי כשרונות ששמש כבר נתפרסם בעולם הספרות זכאים לתמיכה, שתאריך את ימיהם ותתן להם חיזוק להגיע ליצירתם המחודשת. להם הראו לפעמים חיבה יתרה והושיטו להם יד עזרה בעניים ובצרתם — סתם סופר היה בעיניהם כאחד מכל המון בית ישראל. אותו אין להעדיפו על יתר הנצרכים המגיעים לרבותו. ואף כאן טעו:

אין הספרות נבנית רק על ידי מפורסמים. היוצרים האמתים, שנער

יכתבם, נותנים לה טפין טפין ולא מהם תיבנה. ברובה היא הולכת ונוצרת לא על ידי יוצרים אלא על ידי עובדים שקדנים המסורים למלאכתם ומוסיפים לבנינה לבניה על גבי לבניה ואריח על גבי אריח. לא כל מקצועות הספרות המזוינים את שדרות העם הרחבות זקוקים ליוצרים. הספרות בכלל — יש שהיא יצירה; יש שהיא חכמה; יש שהיא אמנות; ויש שהיא — מלאכה. וכשם שהיא זקוקה ליוצרים כך היא זקוקה לעובדים שמחשיבים אותה למלאכת הקודש ומשתדלים להוציא מתחת ידם דבר מתוקן. בלעדם לא תיבנה שום ספרות; בלעדם כמותה תצטמצם ותהיה כאילו אינה.

ובן־אורי היה עובד ספרותי נאמן, בעל טעם, וידע את אשר לפניו. בכל מה שהוציא מתחת ידו היו טעם ויופי. לא היה בעל מקצוע. אבל כל מקצוע שנמסר לידו מצא בו את המומחה שלו. שקדנותו לא ידעה כל גבול, וטעמו הטוב היה מסייע לו למצוא את דרכו בכל מקצוע שעסק. התחיל בעבודה וסיים ביצירה. ובמה לא עסק? ראשית — מילא תפקיד של עורך צנוע. הרבה „גדולים“, כביכול, שולחים ל„ההוצאה“ את כתבי ידם בלתי מוגהים, משובשים ומסורסים. מלאים שגיאות בלשון ובסגנון. כתב יד כזה נמסר לבן־אורי והוא יצא מצוחצח וראוי לדפוס. בהרבה כתבי־יד — יותר משהכניסו בהם המחברים מחולליהם הכניס בהם בן־אורי בתיקוניו ובהגהותיו. אלא שאיש לא ידע את מילדם. בן־אורי לא היה היסטוריון בעל מקצוע. אבל צאו וראו את תרגומו העברי המצוין לכרכים ה' וו' של „תולדות ישראל“ לגרץ בהוצאת „צנטרל“. יופי וטעם שיפליאו את כל אחד שיש לו חך ספרותי טועם.

בן־אורי לא היה תיאולוגן והפילוסופיה של ימי הבינים לא היתה מקצועו. ואף על פי כן תירגם ליהודית את „הכוזרי“ ואת „מורה נבוכים“ תרגום נפלא. המאיר את העינים לכל המעיינים שאינם יודעים לשון אחרת. הוא קל להבנה, מדויק בסגנונו ופשוט בביטוי.

וכן בכל מקצוע שעבד.

לכשתרצה — הרי לך כל הפיוט העברי בתרגום יהודי. כל רז לא אניס ליה. צלל במימי המליצה הפיטנית והעלה את יפים בסגנון אידישאי פשוט ונות. אף הידעים עברית יהנו מן התרגום יותר מאשר מן המקור. גם עבודותיו הלקסיקוגרפיות ראויות לתהילה ולשבח. מספרם־לגיון: „דקדוק עברי“, מלונים (עברי־אידי; עברי־פולני; עברי־גרמני) וספרי שמוש וקריאה שונים. כולם ערוכים בטוב טעם ומתוקנים יפה־יפה. מעובדים ישרים ונאמנים כאלה נבנית הספרות.

אבל דירקטורי הדזוינט אינם זקוקים לספרות. שמנדריקאים הם. הם מחבבים רק את יוצרי הספרות שאת דבריהם אינם קוראים ואינם מבינים. ואת העתונאים הם מקרבים לצורך עצמם... חטאתם לא תכופר!

„לועג לרש“

11.IV.42

לימים שאחרי החג היה תמיד לחיים היהודיים הלך־רוח מיוחד. התג בקדושתו הבדיל בין חול לחול. מאיסרו־חג והלאה כאילו נכנסו לתקופה חדשה.

ותמיד קיוו כי הנכנסת תהיה טובה מחברתה שקדמה לה לפני החג. "בחינוך" ההורים אין כל סימן וזכר להלך-רוח כעין זה.

ראשית לא היה זה "חג המצות", מפני שמונים אחוזים מיהודי הגיטו אכלו חמץ; אם רק השיגה ידם לקנות את החמץ "הזול". בעצם ימי החג הכריזו תגרני הרחוב על מעשה האופה שבכללותיהם. חלונות-הראווה שבחנויות למכולת היו מסובלים ככרות לחם וגלוסקאות כמו בימי החול ולקוחות היו נכנסים ויוצאים כדי לקנותם. הדחקות הנוראה שבגיטו העבירה אותנו על דתנו ועל מסורתנו. יהדות פולניה לא עמדה בנסיון.

ושנית — לא היה זה "חג-הפסח" מפני שהמשחית לא פסח על בתינו. בימי חולו של מועד היה חורבן לובלין. הגיעונו שמועות מדויקות ונאמנות ששערות ראשנו סמרו לשמען. מעידות הן שהתחיל הפרוצס של האבדון הפיזי ש"המנהיג" הכריז עליו בנאומו האחרון.

ושלישית — אף לא היה זה "חג-האביב" מפני שקור החורף עמד בעינו אף בימי החג. המים הקפואים שבצינורות עוד טרם נמסו. ופרחי אביב היו לנו — על זכויות החלונות. זקני הדור אינם זוכרים שינוי סדרי בראשית כזה מיום היותם. היינו מעוטפים וכרוכים בסחבותינו החרפיות שלא פשטנו מעל גויותינו הכחושות והרוזות במשך כל חדשי החורף. בבתי התפילה שרר קור נורא והמתפללים עמדו להתפלל כמות שהם — כלומר: מלובשים בגדי חורף ומנעלי-יד. וגם אמצעי זה לא הועיל: יצאנו קפואים ומכווצים מקור חרפי שאכל את חצי בשרנו. לחגנו הלאומי היפה יש כינוי רביעי — חג החרות. אבל חס לנו מלהזכיר את הכינוי הזה בכדי שלא נעבור על "לועג לרש חרף עושהו".

חורבן לובלין

17.IV.42

לשמע לובלין רעדה אחזתנו. בסכנת חיים נמלטו איזה פליטים מעיר ההריגה ובאו לגיטו הורשאי. סיפוריהם מקפויים את הדם בעורקיך. שמועות מחרידות היו רווחות בין ההמונים עוד טרם בואם; אבל מי האמין להן? חשבנו, שלא יצאו ממקורות נאמנים. כשאין עתונות והכל נמסר בלחישה עלולה כל שמועה להתגזם. הנסיון לימדנו שכך הוא, והנה באו עדי ראיה, מי שהיו מועמדים לגירוש למקום המיועד על ידי המרצחים ושיחקה להם השעה להתעלם ואתרי עינויים גדולים לבוא למקום ישוב. בגיטו הורשאי מתקיימת קולוניה לובלינית. הפליטים היו אורחיה ומרציאיה במועצה חשאית שהתקיימה לשם חיפוש אמצעי-הצלה בעד השארית. מה שסיפרו היה כל כך איום ונורא עד שקרובים היינו לחשוד בהם שגם הם מגזימים ומפליגים, כי אין בני אדם שנבראו בצלם אלקים מוכשרים לתועבות כאלה.

אבל אם כה ואם כה — עובדה היא שהמציאות עלתה על הדמיון. לובלין היהודית, עיר של חכמים וסופרים, מקום התורה והיראה חרבה חורבן גמור ושלם. עדה שלימה של ארבעים וארבעה אלף יהודים נעקרה משרשה והיתה לחרם. מוסדותיה, בתי כנסיותיה ומדרשיה עקרו מן העולם — כל הונה תוחרם, נגזל ונשרף, כי עירומים כיום הולדם עזובה בניה לפני צאתם בגולה. עם פרוץ

הגזירה גורשו ארבעים אלף יהודים; כעשרת אלפים נשארו. כשעבר הזעם הראשון כמעט שהיו בטוחים שכבר באו אל "המנוחה". בהם לא יגעו עוד. והנה הביטחון היהודי שוב איכזב. אחרי עבור ימים אחדים נגזרה גזירה נוספת שלובלין צריכה להישאר "יודע־ריין"; וגם השארית שתתה את כוס התרעלה. כהיום — לא נשארה אף פרסה יהודית בעירו של [המהרש"א?]. כתלי בית מדרשו נכתמו בדם נקיים. ה"מועצה היהודית" פורקה והופקעה מכל זכויותיה; חמישה מחבריה נשארו בכדי להיות לעינים למרצחים בשעת מהלך החיסול של הקהילה. הם יורו באחרונה! הרגיע אותם הסרדיוט — מי פילל לאסון נורא כזה?!

אין ספק שבין הגולים ובין יתר עדי הראייה ימצאו רושמי רשומות שיספרו לדור יבוא את דבר החורבן לכל פרטיו. מהם שהיו נוכחים בשעת הגירוש והטבח; מהם שהיה להם שיח ושיג עם המרצחים, ומהם שברשותם נמצאים תעודות, מוסמכים וכתבים שאפשר למצוא בהם חזות-הכל. אני רחוק ממקום המעשה — החומר שאספתי — גם הוא אינו אלא מפי השמועה. איני בקי בשבילי העיר ואיני מכיר את מוצאה ומבואיה. ואף על פי כן אין אני בן חורין מרשום ראשי פרקים של חורבן לובלין, לו יהא על פי השמועה ורק בקווים כוללים. בדורות הבאים כל מלה בסלע.

בגזירת הגירוש היתה הפתעה גמורה ליהודי לובלין; כי דוקא בעיר זו לא הכביד השלטון את ידו על יושביה היהודים. הנאציזם אינו שיטה המשווה את כלם יחד בין לרעה ובין לטובה. עקרונו הוא — לכל אחד לפי פעלו. הסרדיוט המקומי הוא כל יכול ודעתו מכרעת בכל דבר. ודוקא הסרדיוט הלובליני ויועציו היו נוחים ליהודי המקום. כנראה היה שכרם בצידם, כי נתנו את עצמם לעזור את עיניהם. עד כמה שתנאי המקום הירשו התעסקו היהודים במסחר ובמלאכה והנוגשים הנאציים הסיחו את דעתם מהם. לובלין נתפרסמה "כגן עדן" ליהודיה בהשוואה אל ורשה ואל טשנסטוחוב.

אבל הורע מזלם של יהודי לובלין והמרצח היממלער בא לבקרה. ביקור זה הביא להם את אסונם הנורא. דבר ראש המרצחים היה: "רב יותר מדאי מספר היהודים בעיר ספרות זו" ! חוץ מזה פרץ בה דבר הטיפוס והירבה את חלליה כפי המקובל בכל מקום שהנאצי מעמיד בו את כף רגלו. במגיפת הטיפוס שאינה יודעת גבולים ואין מפלט ממנה לכל הנמצא בקירבתה ראה ראש המרצחים סכנה גדולה לאוכלוסייה הארית.

ובכן — גירוש! כאן מצא אף תואנה לנקום ניקמת הדם הגרמני השפוך באשמת יהודי רוסיה ואמריקה שקראו מלחמה על הנאציזם. דבר ראש המרצחים יצא ותיכף הוכן טבח ביושביה היהודים.

לְבִנְהַ יְרוּשָׁלַיִם

מאת גבריאל פרייל

הֲלִבְנָה מִתְעוֹרְרֶת מֵעַל לְעִיר תְּחוּגָגָת.
עֲכָשׁוּ הִיא לֹא סִירַת פֶּסֶף בְּיָם-תְּכֵלֶת
וְכֵן אֵינָה אֶחָד תֵּה מִזִּיּוּם הָאֲחֵרִים
שֶׁנִּשְׁרִי מֵעֲצֵי מְלִיצוֹת עֵיפִים.

בְּעִירָם הַגְּדוֹלָה
שֶׁל מְלָכִים וְשָׂנִים
אֲנִי עַד עַם הַלְבְּנָה,
פֶּת הַלְחָם הָאֲחֵת
פְּרַעְבוֹנֵי הַגְּדוֹל,
פֶּשֶׁר אֲוִלֵי שֶׁל תְּחַג.

אֲיִנִּי נִתְפָּס יוֹמֵר עַל קָרְוֵן הַיְהוּדִי.
בְּקָר סֶגֶל יִנְבֵּא שְׂאִין פֶּלֶל אֲחֵר.

**

מאת יצחק זילברשלג

גַּם פֹּה גַם שֵׁם צוֹמַח רִשָּׁע
בְּכֹל צוּרָה, בְּכֹל גֹּן.
וְלֹא זָכְלוּ לוֹ וְלֹא יוֹכְלוּ לוֹ
הַזֹּרֵת יְהוּדָה, הַכְּמַת יוֹן.

כִּי יֵשׁ תְּמִיד קֶרֶקַע פּוֹרֵת לוֹ:
לְבִי וְלִבָּהּ וְלֵב כֹּל אִישׁ.
וְמִי שְׁחִי בְּאֲשֻׁלָּה,
מִתִּישׁ עֲצָמוֹ בְּסֵם מִתִּישׁ.

הַשְּׁלֵם, הַשְּׁלֵם פְּאוֹתוֹ אֶבֶר
שְׂאִין לוֹ אֲלֵא נְהִי נְבוּשׁ
וְעַמֵּל זְרִיעָה וְעַמֵּל מֵיּוֹב
וְזַעַם בְּזַעַם שֶׁל בְּנֵי כּוּשׁ.

להיות נורמלי

(סיפנה)

מאת רחל איתן

— יש לי משהו לספר. — הוא ישב על קצה הספה כעומד לקום ולהסתלק, בן שמונה-עשרה, אתלטי ובעל יופי מרתק.

— העניין הוא שאני תלוי באוויר, מרחף בצניחה חפשית ואין לי לאן לצנוח. אני מחפש את ה-X על הקרקע ואינני רואה שום X. אני מחפש מישהו שיצייר לי את ה-X, אבל מהר. אחרת אינני יודע אם כדאי לפתוח את המצנת. הוא חייך לעצמו כנהנה מן הדימוי.

— סלחי לי שאני ככה מתפרץ, אבל כזה אני. רוב האנשים שאני מדבר אתם גבהלים מיד. הייתי רוצה לרסן את עצמי קצת, לספר לפי הסדר, אבל זהו הסגנון שלי. הוא הקיש על דלת ביתי שבתל-אביב בשעה חמש בבוקר והודיע לי כי הסתובב כל הלילה כולו ברחוב, מצפה לשחר. האמנתי לו. הכנסתי אותו מיד הביתה. רק לפני כמה שנים רצתי גם אני, לאחר ליל נדודים, עם שחר לביתו של סופר, לבי מפרפר בגרוני, בצפיה שיפתור את הנעלמים הנוראים במשוואה שלי. הסופר שהיה אז בן ארבעים לא האמין במצוקתי ואמר כי אני בונה בחיי סיטואציות דרמטיות הקיימות רק בספרות המאה ה-19, וגם שם הן מוגזמות.

הנער שתה קפה, וחיפש בי את נקודת התורפה שיוכל להתאכזב ממנה. בזאת חשתי מייד ומשום כך חשבתי שאני יודעת מראש את כל מהלכיו. ראשית — ההורים. לא, לא אמרתי כי הם אשמים. הם לא ידעו לעולם איך לסיים. אמי עדינה, רגישה עד חולניות וכל מאורע מקבל אצלה מייד משמעות סמלית וגורלית. והאב! האב! אדם אלים וגס. בעוד כמה ימים יבוא מארצות-הברית ואינני רוצה להיפגש אתו.

לא, לא, מצבי הכלכלי מצויק. אני ממש עשיר! עובד בבנין שמונה שעות ביום. מצבי הגופני משופר מאוד. אחרי שסבלתי מתת-תזונה השתדלתי לחזור לכוחותי, והנה, לצערי, קיבלתי שפע כוחות מיותרים. לפני כשנה הטלתי על עצמי משטר של לא סתם צמחונות, אלא של טבעונות אדוקה, אבל בקיבוץ שהייתי בו אז לא היה איכפת לאיש אם אני גיוון כהוגן או לא. ויתרתי על כל מנות הבשר, הביצים והחלב. אבל התביישתי לבקש „במקום“. לקום ככה לעיני כולם וללכת לאורך כל חדר-האוכל, להגיע למטבח ולהביא לעצמי מנה מיוחדת או להתדיק עם אנשים על הנושא הזה — נראה לי קטנוני ועלוב. עבדתי אז כמו דוב בקרקס ואכלתי כמו דוב בשנת החורף שלו. עד שהגעתי למצב של אפיסות אונים, אבל איש לא שם לב לכך ואיש לא הרגיש בזאת מכל מאות החברים שהיו סביבי.

עכשיו אני בחור בריא וחזק משום שלמדתי לזוסת את התזונה שלי. אני יכול להסביר לך עכשיו מדוע לקחתי על עצמי את הטבעונות — לא מתוך רחמנות על החיות המסכנות ולא מתוך סלידה על זלילת ריקמות גופו של יצור שהרגו אותו

למעני, אלא כדי שארגיש את עצמי שייך לאיזו מסגרת של חוקים, שלא אתפזר ושלא אלך לאיבוד. אני מרגיש שיש בכוחי לעשות הכל, אבל אינני רוצה לעשות את כל הדברים הנוחים והבטוחים שמציעים לי, אפילו לא מוות בטוח במלחמה. הייתי אצל מורה אחת, הנחשבת מומחית לבעיות הנוער. מרצה ברדיו וכותבת מאמרים. בחזרה הגונה מאוד ונבונה, אבל אורחית, אם את מבינה את המושג הזה. אורחית! היא איננה מבינה במה אני מדבר, אבל מקשיבה בעניין לסיפורים שלי, ואני מרגיש שהעניין הוא בסיפור הזר, המיוחד, שמזעזע קצת את העצבים האורחיים שלה, שמכניס משבר-רוח לחיים הקפואים תאלה. אינני יכול להפסיק מלהרגיש את הרוח הבינונית המזעזעת שלה. היא אומרת לי להשליך הכל מעבר לכתף וללכת לצבא. שם יעשו ממני בן אדם, כמו שעושים מכולם. שלחו אותי לדבר עם איזה אדם, איש מבין, סגן-אלוף או משהו. נפגשתי אתו בבית-קפה בתל אביב. כאשר התחלתי לדבר — ניגש אליו תינוק לשולחן, הרים את ידו, תפש בכפית, המונחת על השולחן ואמר בשמחה: "פית. פית."

סגן-האלוף נטרד, תפש ביד התינוק ואמר לו: "לא, לא! תן לי את הכפית ולך מפה!" התינוק לא היה מסוגל עדיין לתפוש דברים בנוסה הזה. הוא פרץ בבכי: "פית. פית" והצמיד את הכפית אל גופו. סגן האלוף שהיה נרגז מאוד, קם ממקומו וחטף בכוח את הכפית מידי התינוק. החלטתי לחסוך את השיחה. אני סרבן מלחמה. אני מתנגד למלחמות, בעיקרון, אבל במקדם או במאוחר אצטרך ללכת לאחת המלחמות.

אמי מפחדת מפני. היא עוקבת אחרי בפהד נורא, כמו אחרי מטורף, שכל רגע עלול לזרוק את עצמו מתחת לאוטובוס. כל פסיעה שאני עושה — כאילו אני עובר על לבה בבולדוזר. היא שולחת אותי מיועץ-נוער אחד לשני. במקום זה הייתי רוצה שתמצא לה משהו לחיות אתו, שתמצא לה איזה גבר. אבל היא — לא! לא משום שהיא מלאך שכזה, אלא משום שאינה מסוגלת כבר לבוא במגע עם אנשים חדשים. היא אכולת פחדים. כשהיא רואה גבר זר היא מסתכלת דרך החולצה שלו, כאילו זה אוויר שקוף.

ומלבד זאת — כל חמש שנים בערך הם נפגשים שוב, היא והאב. עכשיו הוא עומד לחזור שוב, כפי שאמרתי לך. תמיד הוא 'חוזר הביתה' לאחר כל הכשלונות שלו ואחרי חודש הם מתחילים לריב ואז הוא אורז את המזוודות ובורח לניו-יורק לעוד חמש שנים. אבל אין להם הכוח לגמור.

יום אחד החלטתי לעזוב אותה. נסעתי לקיבוץ. השארתי לה פתק שלא תדאג, שנסעתי למקום טוב. לא רציתי שתדע לאן. אחרי יומיים שמעתי את הרדיו משדר את שמי בחדשות: המשטרה מחפשת אחרי הנער זה וזה. עיניים כחולות, גבהו מאה ושמונים סנטימטר, לבוש מכנסי חאקי קצרים וסנדלים.

האם היתה לי חברה? כן. אולי. כאשר הייתי בן ארבע-עשרה נסעתי להתארח בחופש הקיץ אצל קרובים בניו-גרסי. משפחה אמריקנית ממוצעת, מאושרת מאוד. כך הייתי רוצה להיות, אילו יכולתי לבחור. הם יודעים לשבת ולאכול סטייקים בעובי של שבעה סנטימטרים והכל כל-כך רפוי, מאוזן, בלי כל מתיחות. הילדים נוסעים כל היום בבית על 'סקיטיים' וכשהם מטפסים בסקיטיים

על הפסנתר אף אחד אינו גוער בהם, אלא אחד מן ההורים ניגש תוך כדי דיבור על נושא אחר ומוריד אותם בטבעיות רבה מן הפסנתר והם ממשיכים לנסוע בחדרים וההורים ממשיכים לדבר.

היתה להם בת, צעירה קצת ממני והיינו יוצאים יחד לשחות באגם. זאת היתה החברה שלי.

עסקתי גם בפיסול. קשה לבנות זאת בשם אמנות, אבל כל חתיכת עץ שהיתה נופלת לידי הייתי כאילו בהיסח הדעת חוטב בה, עד שהדבר נעשה לי כאילו כורח. לא יכולתי לחיות בלי לגלף בעץ. הצורות הקטנות שהייתי יוצר היו מושלמות, לפי דרכן. לא הייתי מניח אותן מידי עד שהיו מקבלות את השלימות שביקשתי, אחר-כך עברתי לחימר. בתקופה מאוחרת יותר באתי עם עבודותי אל אמן ירושלמי, מורה ב"בצלאל". אבל זה במקום להקנות לי אמצעים נוספים לשיפור עבודתי, או לדחוף אותי לכיוון מסוים, היה מלעיט אותי בתיאוריות ומבקש להעניק משמעויות של 'אסכולות' לכל קו שהייתי עושה. שעות היה יושב ומתווכח אתי בחשיבות על מהות העבודות שעשיתי, במקום לעסוק בעבודה עצמה. עד שיום אחד לא התאפקתי ואמרתי לו כל מה שהסקתי ממנו. הייתי רוצה לעסוק בארכיטקטורה, אבל אינני רוצה להיות אדם מוגבל. הייתי רוצה לפני כן לבנות לעצמי בסיס רחב של הכרת עולם המדע והאמנויות וכבר אני יודע מראש שהדבר בלתי-אפשרי. הייתי מוכן לבלוע הכל בלגימה אחת.

יום אחד נודע לי על קיומו של דוד בארצות הברית. מיד ידעתי שנמצא לי איש חלומותי — אדם שעלה בכוחות עצמו מן השפל. מנתח-מוח מפורסם. קליניקה פרטית. ראיתי אותו עומד ליד שולחן הניתוחים עם האיזמל ודגן גורלות של אנשים לחיים ולמוות, לתבונה או לטימטום. האיש הזה יבין — אמרתי — הוא מוכרח להבין! הייתי או בן חמש-עשרה.

התגנבתי כנוסע חפשי לאניה. בכיסי היו עשרה דולארים מביקור הקיץ בניו-ג'רסי. כאשר מצא אותי אחד המלחים היווניים בין המכוניות סיפרתי לו סיפור ארוך על יתומים ואלמנות ודודים עשירים. רחמיו נכמרו עלי ואפילו הסדיר לי אספקת מזון. המלחים נהגו מן האפשרות ל"סדר" את חברת הספנות.

הגעתי לנמל ניו-יורק. המלח הגניב אותי עם אחת המכוניות וכך, עם המזוודה הקטנה רצתי ישר אליו. מיד! הוא יבין, לעזאזל! הוא נמצא למעלה שם, ה"סופרמן", מעל לכל הקטנוניות האנושית המצויה.

רציתי לרוץ אליו מיד, אבל בכניסה ישבה מזכירה:

"כן?"

"אני מבקש לראות את מר פרלסטיין. זה דחוף. רק עכשיו הגעתי."

"ד"ר פרלסטיין עסוק עכשיו. נא לחכות."

"אבל אני מוכרח לראות אותו. הוא קרוב שלי. רק הרגע הגעתי באניה

מישראל."

"זה רחוק", אמרה באדישות ומיד המשיכה לתקתק.

קמתי חסר-סבלנות. הסתובבתי בחדר הלוך ושוב.

"אולי אפשר?" שאלתי כעבור זמן-מה.

„ד״ר פרלסטיין עסוק עכשיו בניתוח“, אמרה בחומרה ורמזה לי לשבת ולשתוק. אחר שעה בערך יצאה מן החדר ואחר חזרה. לאחר שעה נוספת הגיע איש-חלומתי בחלוק רופאים ארוך והמסיכה משתלשלת על צווארו. איש קטן, מקריה, בעל כרס, פנים חמורות בלי כל סימן של ידידות או קירבה. פנה אלי באנגלית בעלת ניב אידי.

מיד התפרצתי וסיפרתי הכל. כיצד חיפשתי אדם שיבין לרוחי, כיצד נחלתי אכזבה אחד אכזבה, איך הגעתי באניה, על המלחים היווניים, איך רצתי — אני והמזוודה הקטנה ישר אליו, משום שהוא האדם שׁיבין, הוא אדם שנתנסה בכל, שעלה מן השפל בכוחות עצמו, אבל בכל מה שאמרתי כבר לא האמנתי. דיקלמתי את הנאום שהכנתי לעצמי באניה לקבל בו את פני הדמות הזאת, הקורנת בינה ודעת, שנצטיירה לי בדמיוני.

הוא הקשיב בחוסר סבלנות ובמין איבה כאילו באתי, לפחות, לקחת ממנו את רשיון העבודה. שלו.

לבסוף הורה לפקידה לתת לי חמשה דולאר ומכתב מסויים לפי כתובת מסויימת. הוא לא אמר שום מלת פרידה. מיהר, כנראה, לניתוח-מוח נוסף. לקחתי את המכתב. הכתובת היתה בית חולים „הר-סיני“ בפּיטְסְבּוּרְג. במעלית פתחתי את המעטפה. זה היה מכתב קצר לרופא-פְּסִיכְיָאטוֹר של המוסד.

יותר לא ראיתי את ה„סופרמן“ שלי. שלושה ימים הסתובבתי בניו-יורק עד שהוצאתי את חמישה-עשר הדולארים שהיו בכיסי. אז ניגשתי לצי״ם וביקשתי לחזור לישראל. סלחי לי אולי לא באתי בשעה המתאימה? השעה היתה כבר שבע. — „זה בסדר“, אמרתי „בדרך כלל אני קמה בשעה הזאת.“

הוא נרגע מיד וקיבל בשמחה את ספל הקפה השני וסנדביצ׳י הגבינה. — כאשר הגעתי ארצה שלחו אותי מייד מפּסִיכְיָאטוֹר לפּסִיכְיָאטוֹר. לפני כשנה שלחו אותי לאחת המומחיות הנודעות בארץ. מצאתי אשה מקצועית, יבשה. „רק כדורי הרגעה!“ היא אמרה, „אני אתן לך כמה זריקות טובות — והכל יעבור!“

„כל מה?“ שאלתי, „כך את רק מסיחה את הדעת מן העניין, מנסה לשחק את הדבר, אבל לא לחשוף אותו, להסביר אותו, לפתור אותו. נוסף לעובדה שאני עשוי ממערכות עצבים ומכשירי עיכול, אני גם אדם! אני אבלע כל יום עשרים גלולות ארבעה ואלך שיכור-סמיפ, מאושר, אבל לא בזאת אני רוצה. לא בזאת! אני מסוגל לבלוע את כל העולם, אבל שלא יהפוך לסכינים בבטני.“

„המומחית אמרה לי כי אם אסרב לקבל את כדורי הארבעה — היא מושכת את ידיה מן הטיפול.“ אמר בחיך, שאין בו מאומה מן האומלל, אלא מן היחיד-מיוחד. הלכתי מייד אל מרכזו של תנועת-קיבוצים מסויימת. ישבה שם אשה, הנידה בראשה ולבסוף אמרה: „אנחנו לא מוסד לקליטת משתמטים מן הצבא.“

שאלתי אותו מה היה רוצה יותר מכל דבר אחר.

— מה שהייתי רוצה ממש? להיות כמו כולם. כמו אחד מן החברה. שלא לבלוט, שלא לצאת דופן! אינני אומר זאת מתוך התגנדרות. אולי אני מפונק משום

שיש בידי דרכון אמריקני ואני יכול לבחור גם שלא ללכת לצבא, אם אינני רוצה להפסיד את הגתינות האמריקנית שלי, אבל לא בזה העניין. הייתי רוצה למתן מעט את קצב המחשבה והייתי רוצה שלא לראות בחריפות כזו את האנשים שאני נתקל בהם. אני רואה אותם במפולש — את כל שבועי הרצון מעצמם, את כל המוגבלים האלה. אני מתאמץ להיות נורמאלי, בכל כוחותי, אני לוחץ על ראשי בכוח, שלא לקפוף מן השורה! אני רוצה להיות אחד מן העדר, ושיהיה מישו או משהו שאצטרך לתת לפניו דין וחשבון על מעשי. אני מתפזר! אני יודע לסחוב כמו סוס, אני משתכר יפה בבניין, אבל אחרי שיחה אחת עם הפועלים הם הצטדדו ממני — „הפילוסוף“. אני מדבר והם אינם מבינים במה. הם מרמזים האחד לשני שאינני שפוי משום שאינם יורדים לסוף דעתי. חדלתי מלומר להם את דעתי. אני עובד אתם בשתיקה, בשמש, עושה כל מה שצריך. אחר-כך מסתובב לי לבדי ברחובות. כיסי מלאים כסף, אבל הכל ריק! ריק! כל הדברים האלו שהאחרים מתענגים עליהם כל כך — מדכאים אותי! סלחי לי אם אני משעמם אותך. עלי לשמור על המיוחד שבי? זה כואב יותר מדי. מה יש לי במיוחדות הזאת, ברגישות הזאת, בכלים העדינים יותר, אם אינני מאושר יותר, שבע יותר?

פתאום קם ממקומו, כאילו אמרתי לו שעליו ללכת, התנצל על הטירחה שגרם לי ובחן היטב את פני.

כשנה לאחר מכן, במלחמת ששת הימים, הופיע פתאום בביתי במדי הסוואה. התגייס לצה"ל לפני שמונה חדשים וחזר רק עכשיו מאיזור לטרון. הוא השתנה, כאילו עבר ניתוח פלאסטי. פתאום סיפר איך עמד יום שלם וחילק מים ולחם לנשים ולתינוקות שהלכו לגולה. 'התינוק הזה, בשיגדל, יתקע לך סכין בבטן', אמרו לו החברה שעברו בג'יפ. אבל היו שם עוד קיבוצניקים מן האזור שהצטרפו אליו והביאו מים ומזון מן הקיבוץ.

הוא היה צריך למהר ולחזור. המלחמה היתה עדיין בעיצומה ולא ידענו מה יהיה סופה.

— אני הולך להרוג וליהרג — אמר בחיוך רע.

מבעיות הפילוסופיה בימינו

(בעקבות הקונגרס הבינלאומי ה-14 לפילוסופיה בווינא)

מאת ד"ר צבי רוזי

לזכר רעייתי דורה היקרה

בשלהי המאה השמונה-עשרה רשם לו יפה-הרוח גיאורג כריסטוף ליכטנברג ששימש בשעתו פרופיסור למתימטיקה ופיסיקה באוניברסיטה של גטינגן, באחד מ„פתגמיו“ שיצא להם שם עולם על אחד הקוליגים שלו בפאקולטה לפילוסופיה: „הוא היה מתגר בדעותיהם של האחרים: הוא היה פרופיסור לפילוסופיה“. הערה אירונית ועוקצנית זו, שלא תמיד יש בה כדי להוכיח את אמיתותה וצדקתה, היתה מלווה אותך במידה לא מעטה במשך כל ימות הקונגרס הבינלאומי ה-14 לפילר-סופיה שנתכנס בווינא מהשני עד לתשיעי בספטמבר, 1698.

גרמה לכך לא במעט ה„סופרלטיביות“ או תפיסת המרובה של הקונגרס. כגי אלפים וחמש מאות משתתפים, מהם כאלף תופסי קתדראות, אלף הרצאות בערך הוגשו לוועד המארגן של הקונגרס. נוסף לכך התנהלה עוד העבודה בשלוש-עשרה ועדות המיוחדות לשלושה-עשר נושאים מרכזים. מאז 1900 היו הפילוסופים, אם אלה שאומנותם בכך ואם החובבים ונציגי המדעים הקרובים לה, נוהגים להתכנס במחזור של חמש שנים, שהופסק פעמיים בעטיין של שתי מלחמות עולם, בכרכי העולם ובמרכזי התורה; פריז, אוכספורד, הידלברג, פראג, בריסל, ונציה ואמסטרדם והאחרים, היו מתחזים מאז ראשית המאה על מקום הכינוס ובהכנסת-אורחים הנודעת לתהילה והיו מעלים כל פעם את „מדע כל המדעים“ לשיא המרומים. השנה זכתה וינא לכבוד זה, ויש לציין שלאחר שתי מלחמות עולם, היתה זו הפעם הראשונה שפילוסופים ומדענים דגולים נתכנסו במטרופולין של חוג התרבות והלשון הגרמנית.

נשאלת השאלה, אם תוך מאמץ שיטתי וסקר סכימאטי, ניתן להצביע על נקודות-הכובד במכלול העבודה של קונגרס זה? כן ולא.

הנדיר וביסס את השאיפה לשלימות ההכרה, בכשרון רב ומעודן הפילוסופוס היונאי ליאו גבריאל, מארגן הקונגרס, בפרקו כל ממשות וכל שיפוט-מחשב לחלקיהם ופרטי-פרטיהם. בגרסו שכולם תלויים הדדית זה בזה ועלולים להתגלגל בסינתזה אחת ולהתעצב בדמות כוללת אחת כיוון את מהלך הדיונים. לאור פרספקטיבות חדשות מדי פעם ופעם מתמשכת והולכת העבודה והפי-לוסופים מוצאים מאז ומתמיד נימוקים חדשים המעמיקים את עבודת-המחשב ומקצים מקום גם לחיי-הרגש, כי אחרת יבצצו ויעלו רק מוקשי מחשב מופשטים ויבשים. בוויכוחים ובדו-שיח מסביב לקולוקביון זה (לרוב על-ידי הקריאה המילולית מתוך כתבי-יד, דבר שגרם למחאות מצד סטודנטים שמאליים) הצטיינה הרצאתו המקורית של ריכארד וויסר (מאינץ). הוא עמד במיוחד על הפילוסוף האיטלקי ויקו,

שכבר במאה השמונה עשרה השכיל לסכם באסקלריה מזהירה הכרות ובעיות היסטוריות, משפטיות, סוציאליות ואנושיות, וכשמדיינים בחוגים כה חשובים של העבר אזי נראית מימרתו הנ"ל של ליכטנברג כמופרזות. אולם עם זאת יש להודות שהחלק הניכר של עבודת-הקונגרס התפרנס מרעיונותיהם של האחרים. הדבר הובלט בישיבות המרובות והממושכות בדבר מארכס והפילוסופיה של ההווה, וכאן לא טעה ליכטנברג.

בנוסף לתפיסת המרובה שהוזכרה לעיל, כדאי עוד להעיר כי עבודת-הקונגרס כולה נחלקה ל-73 מערכות וחוגי-עבודה. אלה היו הקבוצות הקטנות שהיו מתכנסות יחד כל יום ומבצעות את העבודה העצמית והמקדמת. ההרצאות הכלליות היו ביותר נאומים ספקטאקולאריים מעל במת אולם האסיפות. נמשלו הפרופיסורים לפילוסופיה לסתם בני-אדם: הבינוניות היא המכריעה, העמקות השובה והמקסימה היא בלתי-שכיחה אמנם, אבל גם זו לא היתה חסרת. לא כולם נתפסו להמנע-המשגה של "המטריאליזם הדיאלקטי" ולא כולם הודו בהצהרה, כי "בפעם הראשונה בהיסטוריה הוכרה ואושרה האמת במארכסיזם". לעומת זאת השתלטה בסופו של דבר ההכרה, כי הפילוסופיה גולדה לא היום ולא אתמול: מאז היות האדם אדם, היה נאבק למען המובן של החיים, מאבק זה הוא שעושה אותו לאדם.

לפיכך, מתוך המערבולת של נאומים פוליטיים המשולבים אמוציונליות, כפי שהפגינו זאת נציגי הגוש המזרחי, היה כל משתתף נהנה כבתוך מקלחת צוננת בהיקלעו לוויכוחים בדבר בעיות פורמאליות של ההגיון, שאלות סמאנטיות או פנומנולוגיות.

בשעה מעשה נתברר כי פריצת האידיאולוגים לתחום הפילוסופיה הפך את אלה, היודעים להעריך כראוי את האובייקטיביות, לנקוט בזהירות כפולה ולסגת למקלטים רוחניים, בהם לא יוכל לעקוב אחריהם מנהיג פוליטי או ראש מפלגה. משום כך כדאי לציין ולהרים על נס, כיצד נציגים שנימנו על המשלחות של הגוש המזרחי וממלים במונחים האידיאולוגיים של המפלגה, בנעם בשאלות היסוד של הלינגוויסטיקה הפילוסופית, במיון של שיטות הגיוניות או בהערכה של חשיבות ההגיון הדאונטי למדעי האתיקה והמשפט, היו מצטרפים מיד אל עמיתיהם שבמערב ואפילו מסתכמים עמהם בנוגע להרבה בחינות. באחת הישיבות להגיון והתיאוריה של המדע, היינו עדים גם להתנגדות הגלויה והמפורשת של הנציג הסובייטי אל בן ארצו: בהרצות צאביחאן אבדילדין מאלמה-אטה על "ההגיון הדיאלקטי" אליבא דלנין, עורר בזה לא רק שחוק תמוה על פניהם של הלוגיקונים הנוכחים ממערב אירופה ומאצות-הברית, אלא גרר גם את התערבותו של הסמנטיקן המוסקבאי גארסקי, שהדגיש בכל תוקף, כי בנושא הנידון קיימות דעות שונות מאד זו מזו.

צורך הוא גם להזכיר כי ברשויות ההגיוניות נעדרות הערכים, ניתנה ההזדמנות להבלטתו של מעין צביון לאומי באיזורי המדינות של הגוש המזרחי. הפולנים, למשל, הכריקו בצחות לשונם (לרוב בצרפתית) בהרצאות רבות לפי המסורת של האסכולה הניאולוגית הוותיקה של וארשה, והופעתם האלגנטית של

צ'כים רבים (לרוב בגרמנית) הזכירה בעליל, כי העריסה של הסטרוקטוראליזם הלינגוויסטי עמדה זה מזמן בפראג.

ביחוד ראויה לשבח הופעתו של הפרופיסור הצ'כוסלובאקי י. ל. פישר, שהצביע באופן מבריק על מוצאו של הסטרוקטוראליזם החדש מתורות השלימות משנות העשרים למאתנו. פישר התכוון להסביר את הסטרוקטוראליזם בנסיגה אנטי-פוזיטיביסטי של סינתזה איכותית וחתר לקראת העמדתו בכפיפה אחת עם המונד-לוגיה של לייבניץ: "הסטרוקטורה" מצייתת תמיד ל"יסוד", בין שמדובר באטום ובין שמדובר בנקודה. גם האומה היא "סטרוקטורה" החייה וקיימת מתוכה היא ואינה נתונה לשינוי על-ידי כפייה מבחוץ. וכאן אין לכבוש את התמהון על שכמעט ולא הוזכר כראוי שמו של החוקר הדגול קלוד לוי-שטראוס הצרפתי, כרבן הסטרוקטוראליזם בהווה. עוול זה תוקן, אמנם רק במקצת, בוועדות לפילוסופיה של הלשון מרובות-המבקרים, אשר חגו ונעו סביב זו הקרוייה ההיפותיזה של ספיר-וורף, והיא השונה את הצירוף הישיר שבין סטרוקטורות אתניות ולשוניות. חסידיה של משנה זו מסתייעים במחקרים אתנולוגיים ידועים אצל שבטי האינדיאנים שבצפון אמריקה. מתנגדיה פחות משהיו מפקקים באפשרות העקרונית של צירוף זה, הרי ניסו ביותר להפריך את המופת החותך של מתודות-המחקר ותוצאות-המחקר הטבעיות ביסודה של היפותיזה זו. שני הצדדים התחרו כאן בחריפותם, אבל תזריפות השנונה ביותר לא היתה כלל פילוסופיה צרופה. עובדה זו חזרה גם בקבוצות האחרות שנדרשו ליחס שבין הפילוסופיה והמדעים, מדעי-הטבע ומדעי-החברה במובן הרחב של המלה.

בהקשר עם האמור זה עתה, צורך הוא להדגיש כי הנושא העיקרי שכה הרבה להעסיק את המשתתפים, הוא מקצוע אשר כידוע הועמד בעשרות השנים האחרונות במרכז של ההתעניינות הפילוסופית. סמנטיקה והרמנבטיקה, היה נושא ההרצאה המקיפה של האנס גיאורג גאדאמר (הידילברג), אשר תחם את האופק של פילוסופיה הלשון שבהווה. מעיקרו של דבר הגדיר אותה כשיטת-סימנים ועל הסמנטיקה מוטל לתאר את השפה "מבחוץ" בעוד אשר ההרמנבטיקה נדרשת לאספקט של הלשון. גאדאמר עמד במיוחד על כוחה של התבונה, המתפעלת בהשלכה ההרמנבטית בתורת בקורת עצמית של התודעה. הפילוסופיה היא תמיד מבצע הרמנבטי. אדם שאף העמיד במרכז הרצאתו "שפה, מחשב, עשייה" את התיחסות העשייה אל השפה והבדיל בין המושג והסטראוטיפ. לסטראוטיפ נודעת חשיבות רבה בשביל העשייה ועם זאת גם בשביל האידיאולוגיה, אשר בלעדיה לא תיתכן שום הסברה של העולם.

הטיפוסי והאופייני של קונגרס זה היה, שאם כי הפילוסופיה חדלה לכהן בו כמדע המדעים, אבל עם זאת גם הוכח שבהווה אין לך אף רשות-מחקר שאינה נזקקת לביסוס או לדיוק פילוסופי במובן הקלאסי.

בסופו של דבר הפילוסופיה הינה ונשארת במשמעותה הנעלה מיטאפיסיקה אקטיבית, בה חותר האדם לקראת תשובה מהימנה מבחינה מדעית בשביל שאלות-היסוד הגדולות של קיומו והבנתו את העולם, דיסקיפלינות כגון לוגיקה, לינגו-וויסטיקה וסמנטיקה, יכולות כאן לתבוע לעצמן את הדרגה של מדעי-סיוע. מצוי

אמנם סוג מסויים של ניתוח לינגוויסטי הנתפס לאונטולוגיה, כפי שמייצג אותו וילארד וואן אורמאן קויין (Qyine) המגולל מחדש בצורה מקורית את השאלה בדבר ההווייה, ואם כי קויין היה נוכח בווינא, הרי לא עלה בידי הקונגרס הפילוסופי בווינא לשפר את הגשר המיוחל שבין ויטגנשטיין והדגרי. הפילוסופיה האנליטית נתגלתה בווינא במלוא המסורת המובהקת הויטגנשטינית כתחום לסילוק המיטאפיסיקה ומניעתה, והאנליטיקן שהטביע את הגושפנקה שלו על הקונגרס לא היה קויין, אלא שמו היה אלפרד ז'יל אייר.

האחרון גולל את השאלה בביקורת-לשון ניאופוזיטיביסטית רהוטה ונלהבת, כיצד יש להגיע בכלל לביסוס פילוסופי מוצק של התיאוריות במדעי-הטבע. כתנא דמסייע שלו ניצב האסטרונום והמטריאליסט הדיאלקטי ויקטור אמבארצמייאן. השאלה אודות "דמות-העולם המדעית", המסכמת את ההישגים של מדעי-הטבע הוסחה ונדחקה לתחום של ההכרעה שבראציה, שאין המדע המודרני גורס אותה יותר ועם זאת לא הותמזה ההודמנות לשבח את "הגניוס לוצי" הווינאי של האסכולה הוינאית, אשר לה הוקדש כבר ביום השני קולוקביון שלם מתוך רחשי כבוד והערצה. ואף-על-פי-כן את הנהייה האינטינסיבית "לדמות-עולם חתומה" שתהא שוכנת בשיטה כוללת, כפי שזו היתה רווחת באולמות של הקונגרס הוינאי — את זו לא יכלו לרוות אפילו שני המרצים הנ"ל. על השאלה, מה היו בכל זאת המגמות החדשות שנתבססו הפעם במחשב הבינלאומי, יש להשיב: קיימת מגמה מוחשית בבירור לקראת השיטה. הרלטיביזם נסוג למצב של התגוננות ולא רק הרלטיביזם הוותיק מיסודו של דילטאי והבאים אחריו מרשויות הסוציולוגיה של הדעת ואנתרופולוגית-התרבות, אלא גם הרלטיביזם החדש של הפילוסופים האנליטים או של ואנתרופולוגית-התרבות, אלא גם הרלטיביזם החדש של הפילוסופיה האנליטית, או של ה"דיאלקטיקה הנטיבית" מיסודו של אדורנו.

על כל צעד ושעל נודמן לך להיתקל כאן בסיטמטיקה החדשה. המארכסיזם התייצב כאן בתיאורים של סניגוריו המזרחיים כמיבנה-מחשב דוגמאטי חתום וסגור. בקולוקביון בדבר "קיברנטיקה והפילוסופיה של הטכניקה" נעשה צעד חשוב קדימה בכיוון "המטאפיסיקה של שיטות-האינפורמאציה" (כפי ששונה גוטארד גינטר), ובאתיקה התגדרו בכל החומרה באכסיומטיקה, שהגיעה לשיאה "בלוגיקה דאונטיית", זו התורה הפורמאלית של מאמרים נורמאטיביים, שזכתה רק בזמן האחרון לחשיבות השפעה ניכרת.

צורך הוא לציין כי גם לפנומנולוגיה הוקצה תחום מכובד, אגב הכוונה להעמיד באור הנכון את התהום העמוקה שבין המתודה של הוסרל ובין הפסיכר-לוגיזם של תורת ההכרה. ובהקשר עם כך זינק ערוך ודרוך כאביר אלגנטי קארל פופר ותיאר במפורט את מדוס "ההבנה" של תהליכים היסטוריים בתורת תהליך ניתוח הגיוני של "מצב-בעיה היסטורי", כלומר, בתורת תהליך שאין בינו ולא כלום ובין "ספיקת-הכוונה הפסיכולוגית".

על מסקנותיו של ויקטור פופר בהרצאתו "התיאוריה של הרוח האוביקטיבי", שהיווה בעצם מעין הפתעה בשביל הקונגרס כולו, חובה היא ליחד את הדיבור

במקצת. הרצאה זו שימשה מעין הוכחה מרשימה בשביל הצורך המיטאפיסי המודע בפילוסופיה הבינלאומית של ימינו.

פופר פתח בקביעה, כי השיטות הפילוסופיות ערובות ברובן בצורה דואל-ליסטית והן ניוזנות ויונקות מהניגוד שבין מחשב והוריה, רוח וחומר, סובייקט ואובייקט. לעומת זאת, הרי אופני-השקפה מוניסטיים ופלוראליסטיים לא יכלו לקנות לעצמם שביתה בהיסטוריה. ברם, פופר הוא המעיו ללמד סניגוריה גמרצת לזכותה של שיטה פלוראליסטית, כלומר, שיטה תלת-ערכית. כי לגבי עולם ההויה ועולם התודעה המכירה קיים עד עולם שלישי: העולם של האידאות האובייקטיביות. העולם של ההגיון והמתימטיקה. עולם שלישי זה הוא אמנם מוצר של התודעה האנושית, אבל הוא קיים גם ללא תלות כל שהיא בתודעה. מצויים, למשל, מספרים רבים לאין סוף, שאין אנו מסוגלים למנות אותם, אשר לעולם לא נתפוס אותם אמפירית, ואף-על-פי-כן קיימים הם. מבחינה גינטית העולם השלישי הוא, איפוא, מעשה-יצירתנו, אבל מבחינה טונולוגית הוא אבטונומי. הוא המוצר שלנו, אבל עם זאת אנו מייצרים אותו שלא במתכוון, אנו מגלים אותו כתנאי הכרחי להבנת-העולם העיונית והמעשית שלנו. הנימה הבוטה במסקנותיו של פופר היתה טמונה בעובדה שבעצם ולמעשה לא גילו שום דבר חדש, ואף-על-פי-כן הן פעלו כמשהו היוצא מן הכלל. פופר עצמו ציין את אפלטון, לייבניץ וקאנט כמגלי העולם השלישי. כן גם נמנע מלנופף בחרב-הפיפיות של התבונה וציין בכל החומרה את המימדים הנודעים בלבד של העולם השלישי — הלוגיקה והמתימטיקה. עם זאת השכיל לשקף בביטור עד כמה עולם שלישי זה הוא רב-מימדי וכיצד עם כל דקדוקי-הדקדוקים שאנו נוקטים כלפיו, הוא בכל זאת טומן בחובו בקיעים השוקקים חידות על גבי חידות בהויה, בהצביעו, למשל, על מושג האיין-סוף.

לבסוף גילה, תוך המעבר מהמתימטיקה להיסטוריה, כי האדם מסוגל או עלול, להשתלט על הממשות רק מתוך התייחסות לעולם השלישי, שכן עולם זה הוא מעין מרפק הכרתי שבין הבנת-הממשות הסובייקטיבית-אינטיאוטיבית אשר להאדם ובין המחשב האובייקטיבי — שכלו שלו. הפתוס של הרצאתו היה חדור בפתוס של המדע המדויק ובהגע אחד היה מפעפע בו גם הפתוס, אשר בו היו הרציונאליסטים של המאה השבע-עשרה מעלים את המופתים לקיום האלוקים. צורך הוא להדגיש, כי בניגוד מוחלט לכל המארכסיסטים האוטופיים והפסיכודוארכסיסטים של הקונגרס הוינאי, לא הפליט פופר דבר אשר בו ברגע לא יכול היה להוכיחו מתימטית, כי על הרצאתו כולה היתה נסוכה תקווה אנושית.

בהבדל מהקונגרסים הקודמים לפילוסופיה נעלמו עתה כליל כל אותם אנשי הכמורה אשר היו ממלאים את אולמות ההרצאות ומסתופפים בהמוניהם בגלמותיהם הארוכות במסדרונות האוניברסיטאות לשם ויכוחים משכנעים עם אפיקורסים וכופרים. נראים הדברים כי לכך גרמה העובדה, ששלושה קולוקביונים ראשיים הוקדשו בפעם זו לנושא: מארכס והפילוסופיה של ההוה, חאת בווינא הקתולית. ואכן, מי מילל לפני שלוש שנה, כי עם סיום הישיבה הסוערת הראשונה, שלא נעדרה ממנה גם התלקחות-יצרים פוליטית עצומה, יקום חרב-הנשיאות, הסוציולוג

הפילוסוף הפולני אדם שאף, המוחרם ומנודה עתה בארצו והנודע כמארכסולוג מובהק, ובדברי הארגעה שלו יכריז על דעת כל חברי הנשיאות, כי הוועד המארגן של הקונגרס הקדיש שלוש ישיבות לנושא זה, בהביאו בחשבון את העובדה, שהשנה מלאו 150 שנה להולדתו של קארל מארכס.

מיליארד אנשים, שליש האנושות — סובייטים, סינים, מזרח-אירופה, קובאנים ועוד — חי וקיים עתה במשמר מארכסיסטי. דתות העולם — הנצרות, הבודהיזם והאיסלם — הפסידו לזכותו יבשות ואימפריות שלמות. ברם, מה רב היה הפילוג המדהים במחנה עצום זה ומה גדולה היתה בו ההתרוצצות הכבירה לכאן ולכאן דווקא על רקע אידיאולוגי מנחה, כפי שנתברר כבר בישיבת הקולוק-בריון הראשון.

ביחוד אמורים הדברים בנוגע לתורת „הניבור“ של מארכס הצעיר באידי-אולוגיה הקומוניסטית של הווה. למחיאות כפיים רבות זכה הפילוסוף הביאפרי אקזיובי (היושב עתה בצ'כוסלובקיה) בהערתו ובשאלתו המוחצת: „אנחנו בני אפריקה מבולבלים בנוגע לפירושים של המארכסיזם. מי היה בעצם המפרש את מארכס נכון: הסינים, הרוסים או הצ'כים. תנו סוף-סוף את האפשרות למדעני כל הארצות לפרש את המארכסיזם באופנים שונים, אבל עם זאת גם להגשים את רעיונותיו בדרכם הם“.

וכאן כדאי להעיר כי שלושת המאורות שציפו לבואם, על מנת להשתתף בנושאים אלה — סארטר, ראסל ולוקאש „זהרו“ כאן בהעדרם: הראשון מפני סלידתו מהשתתפות בכלל בקונגרסים, השני משום טעמי זיקנה והשלישי על שום פירסום הצהרתו האנטיסובייטית החריפה בגלל כיבוש צ'כוסלובקיה. אולם דווקא המאורעות המדאיגים והעצובים שמעבר לגבול אוסטריה באותם הימים, החריפו עוד יותר את האקטואליות של בעיית האידיאולוגיה.

הפילוסופים הסובייטיים דגלו במארכסיזם בלתי-אידיאלקטי נוקשה ומסווג עד כדי כך, שניתן מקום להתאבל על מארכס עצמו ותורתו, כפי שהוכיחה זאת ההרצאה הראשונה של נציגם איזרמאן, והתאבלות זו היתה מתגלגלת בחימה מצד השומעים הלא-מארכסיסטיים בגלל העוצמה והתקיפות שגילו הרוסים נגד כל הפרכה מן הצד שכנגד, או כשהיו ממלאים את פיהם מים. עם זאת גילה הצד שכנגד אדישות גמורה, ביחוד כשנדרש לנושא זה באותה הגישה האקדמית כמו לנושאים אחרים שרחפו בחלל עולמו של הקונגרס. התנהגות „אקדמית“ זו היא שהביאה גם להתערבות מלוות-הפרעות מצד הסטודנטים השמאליים שאינם גורסים את ההפרדה בין פוליטיקה ומחשב מדעי.

משום כך היה קשה להתדיין כראוי על המארכסיזם. הרוסים ראו את עצמם נפגעים בגלל „הפוליטיזאציה“ המאימת כביכול על הקונגרס הפילוסופי, בעוד אשר הצ'כים והפולנים, כפי שניתן להיווכח מהשיחות עמהם, היו אמנם מאוחדים בדעותיהם במחאתם נגד האידיאולוגיה המדעית הרוסית, אבל נקלעו למצב המסובך שלא להעלות את פרשנות-המארכסיזם העצמאית שלהם (ביחוד בנוגע לתורת „הניבור“) וזאת בגלל המאורעות הפוליטיים שמעבר לגבול.

רוב המשתתפים בקולוקביונים היו תמימי דעים עם הסטודנטים, שצורך הוא לדון ביעוד מכוח דיאלקטית בדבר ההלכה והמעשה של מושג ההומניזם בתוך המארכסיזם עצמו. אולם שאיפה זו לא נסתייעה בחלקה בגלל קוצר הזמן ובחלקה בגלל הניגודיות הבלתי מגושרת כל עיקר בין הנוקשות של פרשנות-מארכס נוסח הסובייטים ולבין הפיכחות המתונה הגורסת מלכתחילה את שינוי-העולם לענין חמור מאוד.

מתוך כל הדיונים וההתנצחויות התברר, שאין להגיע לידי הבהרה מעשית, כי התביעה המארכסיסטית למדעיות בלעדית נתגלתה כאן תוך ראות פורמלית כדבר שבאמונה שאינה ניתנת לעירעור. ופחות מהכל מסוגלת הפילוסופית המדעית להשתעבד לדוגמטיקה כל שהיא ואפילו כשהיא מתגדרת במטריאליזם דיאלקטי המתון ביותר.

(המשך מעמוד 149)

פרופ' ידן, הטוען כי יריעות הקלף שרכש הן תפילין, קובע כי ערכן רב לגבי ההיסטוריה של התפתחות ההלכה. הוא כותב:

«אולם בלימוד התפילין הללו יש אף חשיבות רבה, כפי שנסיתי להסביר, להבנת התפתחות ההלכה המקובלת, שבודאי גובשה והתפתחה במשך זמן רב. הרי אין ספק, כפי שאפשר ללמוד אפילו ממקורות חז"ל שבידינו, שהיתה תקופה בימי הבית שבה עדיין היו עשרת הדברות חלק מנוסח פרשיות התפילין, אלא שלאחר מכן ביטלון מפני טענת המינים. והנה לפנינו תפילין מן התקופה שקדמה להתגבשותה של ההלכה הנ"ל בהלכה המקובלת, ועלינו לשמוח על תגלית זו».

הנחתו של פרופ' ידן כי עשרת הדברות היו בין הפרשיות שנכללו לראשונה בתפילין מקורה בהבנה מוטעית של דברי התלמוד. בתלמוד אין זכר לקביעת עשרת הדברות בתפילין, אין לדון בהתפתחות ההלכה על סמך הנחות מוטעות. על מנת לדון בהתפתחות ההלכה חייב אדם להיות בעל הלכה, בקי בחדרי התלמוד, יבעל ראייה היסטורית מקיפה לגבי קטעי ההלכה השזורים בשני התלמודים ובספרות הרבנית כולה.

(5) «מעריב», 21.2.1969.

מחורש לחורש

מותו של מנהיג

לכאורה, ראו רבים באשכול דמות פשרנית. אולם, אשכול האיש לא ידע פשרות בעניינים שבעקרון ובעניינים היקרים ללב. לא פעם מחל על כבודו, ביוחד כשהרגיש שמעליבו הוא אדם גדול. אך עם זאת לא נכנע לו ולא זו מעמדתו, ולא בשל תאוות שלטון, כי לא היה אוהב שררה, כי אם בשל הרגשת מילוי חובה, שאותה קיים עד יומו האחרון ממש. וזכר אני מה שאמר לי פעם בטליל-לילה ממושך בניו יורק, כשדיבר על דרכו בתנועה ובארץ. לא היה זה כרגיל מדרכו לטפל בנושא „לוי אשכול“, אבל נתגלגלה שיחה ומה שהשמיע היו דברים היוצאים מן הלב ודברי ענוה אמיתית, לא־מעושה. כל חפצו היה לשרת את עמו. גם אם היו שגילו פנים במניעיו שלא כהלכה וטפלו עליו האשמות של חולשה וכדומה, אם מצרות עין ואם מתוך משטמה מפלגתית, לא היה מי שהיה יכול להניאו ממילוי חובתו כלפי עמו. אפילו מחלת לב שקיצרה את ימיו לא הניאה אותו מכך. לפני ימים מועטים גילה ברבים שר־התחבורה מר כרמל, כי שבוע לפני פרוץ מלחמת ששת הימים דנו בישיבת הממשלה במצב והשאלה הועמדה בכל חריפותה: לצאת או לא לצאת למלחמה, והיו הדעות שקולות: תשעה שרים הצביעו בעד ותשעה נגד. דעתו של אשכול היתה שאין מנוס ממלחמה, מיום שהטיל נאצר הסגר על מצרי טיראן, אף על פי לא הכריע אשכול את הכף מיד, אף שהיה בסמכותו לעשות כן כראש־הממשלה. הוחלט לנקוט צעד דיפלומטי נוסף, שדחה את המלחמה לשבוע ימים, אך הצעד ההוא הכזיב, ואז באה מלחמת ששת הימים. לא צדקו האומרים, כי מחמת היסוסים לא הכריע אשכול את הכף. ובוודאי לא צדקו האומרים, כי „יונה“ היה. לא „יונה“ ולא „נץ“ היה אלא איש הדימוי קראטיה האמיתית היה ואוהב שלום היה, וכשהיו הדעות בממשלה שקולות

מותו של לוי אשכול אבידה כבדה היא לעם ישראל. נמנו וגמרנו מעלי הגירה בשדה הפרשנות שלוי אשכול המנוח לא היה דמות כאריזמתית ומכאן ואילך נתקצרה להם הדרך למנות מעלותיו. האמת היא, שעניין הכאריזמה בכלל אינו עולה יפה במסטר הדימוי קראטי ואינו הולם את השיטה הדימוי קראטית. הכאריזמה היא ענין לדיקטאטוריה וכל מי שניהן בה יודע להוליך את עמו שולל באשר תולידנו הרוח הכאריזמתית. די לנו אם נזכיר שנאצר הוא דמות כאריזמתית וכי הוא מחזיק במושכות השלטון משנת 1952 ועד הנה לא בזכות מעשים טובים שעשה למען עמו, או נצחונות שניצח בשדה הקרב, אלא בזכות הכאריזמה שלו, שכל־כולה אינה אלא אחיזת עיניים והונאת הבריות, וכוחה יפה, על הרוב, אצל אומות שהמוניהן נבערים מדעת. אך יש אשר תחוג הכאריזמה את נצחונה גם אצל עמים המכונים תרבותיים, כגון הכאריזמה של היטלר, שהביאה להשתל־טותו על העם הגרמני בשנת 1933, ושהולוכה את העולם לקראת מלחמת העולם השנייה בצעדים בטוחים ומאו־ששים. על כן, מוטב לנו שלא נצטער על כך שראש ממשלת ישראל הנפטר לא היה דמות כאריזמתית, ולעומת זאת היה ראש ממשלה טוב. לא זו בלבד אלא שהיה הבריא התיכון המאחד את ממשלת הליכוד הלאומי וחסרונו לא יוכל להימנות.

זכורני מה שסח לי פעם חבר נעוריו של אשכול, כשעמד לוי אשכול להתנדב ללגיון, בימי מלחמת העולם הראשונה, והיה צריך להיכנס לבדיקה הרפואית התחיל חושש שמא יפסלוהו משום שאצבעותיו נקטעו בתאונת עבודה. מה עשה? קמץ אגרופו וכך נכנס לבדיקת הרופא כשאגרופו קמוץ, וחפצו עלה בידו. מעלה אני פרט זה משום משמעות פסיכולוגית שבו ומשום ההחלטיות המתגלה בו.

ממשלה (גם אשכול תמך בהחלטה זו). בצאתם מהפגישה עם בן גוריון, שבה השמיע בן גוריון את הצעתו אמר לה אשכול: „כשאני מעלה על דעתי שאני צריך לקבל תפקיד זה — אני רוצה פשוט להיעלם!“... מגרונו של אשכול דיברה ענוותנות אמיתית, לא מעושה; הוא דיבר רתת. אולם, לימים, כשנעשה ראש הממשלה (ושוב לפי הצעת בן גוריון) קיבל את תפקידו ללא רתיעה, שכן היתה בו מציגה נדירה של החלטיות ושל אומץ, בצד הצניעות והענווה הטבעית.

אופייני הדבר לגולדה מאיר, כי לכשנתהה הקרע בין בן-גוריון ואשכול, בשנת 1965, התייצבה גולדה מאיר לצד אשכול, וזאת למרות הערצתה הרבה לבן גוריון במשך קרוב לחמישים שנה. בהתייצבה לימינו של אשכול ראתה בו גם מנהיג נאמן, גם חבר מסור גם ראש ממשלה טוב. ואכן מנהיג טוב היה אשכול לעמו ישראל, למרות כל מה שנאמר על פשרנותו, עממיותו ופשוטותו. מידות אלה לא היו מידות לגנאי אלא לשבח במשטר הדימוקראטי הישראלי.

לא נוכל שלא להביא כאן את דבריה של גולדה מאיר באותו מעמד בנוגע לעוול מסויים שנעשה לאשכול ערב מלחמת ששת הימים. היא אמרה: „נעשה לו עוול לא רק בכך שהפרידו את התיפקודים של שר הבטחון וראש ה-ממשלה אלא גם בצורה שבה נעשה המעשה. דבר זה לא הגיע לו. איש אינו יודע מה היו מחשבותיו האחרונות, אך אני מקווה שלא חשב על זה.“ עכ"ל.

ממשלת מאיר

ממשלת מאיר תהיה מטבע הדברים ממשלת המשך, כשם שבמשך שנים היתה גם ממשלת אשכול ממשלת המשך. עד שבאו ימי המשבר, ערב מלחמת ששת הימים, והולידו את ממשלת האיחוד הלאומי בהנהגתו. אבל תהא זו טעות לחשוב, כי לא יחול שום שינוי בממשלה החדשה. אין ספק, כי גולדה מאיר תטביע חותמה על הממשלה החדשה, וכמה מחברי הממשלה וכן כמה ממנהיגי היישוב שמחוץ לממשלה — השפעתם תגבר או תמעט בהתאם להערכת ראש הממשלה החדש — הערכת אישיותם ודעותיהם.

בין שנראה את בחירתה של גולדה מאיר כאות לרצון לדחות את „המאבק על הירושה“ ובין שנראה את בחירתה

לא רצה להיות המכריע למלחמה. היה בכך גם סמל לענוותנותו של האיש וגם סמל לתבונתו המדינית. שכן, כעבור שבוע, כשנשתכנעו עוד אחדים מחברי הממשלה כי אין מנוס ממלחמה שוב לא היה בו צל של היסוס. מעתה אשכול אוהב השלום ואיש הפשרה היה מוכן לקרב, כי שיקולו המדיני אמר לו שאין מוצא אחר והוא נתן את הוראותיו כמי שגבו אל הקיר והוא חייב להתגונן. זכה אשכול למה שלא זכו שני קודמיו, שבימיו נגאלה ארץ ישראל השלמה, גם אם לא לשם כיבושים ושיחרור שטחים יצא צה"ל ללחום, כי אם למען פורקנה של המדינה ולמען עצם קיומו של עם ישראל.

ידוע, כי נשיא ארה"ב הקודם, מר לינדון ג'ונסון, קשר קשרי ידידות של ממש עם לוי אשכול, ולא מקרה הוא ששניהם הוקירו זה את זה. שניהם היו אנשי ההגיון ואהובי הבריות, ושניהם היו אנשי פרלמנט מנוסים, במיקוח ובמו"מ. כזה כן זה עשו את דרכם מראשיתה מכות-עצמם ובזכות אישיותם והתמדתם. שניהם היו בעלי אינטלגנציה ערה ובעלי חוש הומור מפותח, ושניהם לא היו מתנשאים או יהירים מטבעם. הרומאנטיקה של איש העבודה וההת-יישבות אשכול שונה היתה כמובן מהרומאנטיקה של לינדון ג'ונסון, מימי היותו מורה בעיירתו ועד ימי שבתו בבית הלבן. עם כל שוני הרקע, הרי אצל שניהם מילאה הרומאנטיקה תפקיד חשוב בחייהם ובתמונת עולמם שהצטיירה לנגד עיניהם. שניהם נדיבי לב היו מטבעם ושניהם לא נתפסו מעולם לסנוביות. את שניהם השביעו ממרורים בימי שלטונם, ואם גם מסיבות שונות ובמסבות שונות. אין ספק, כי חלק ניכר ממצעו של לינדון ג'ונסון לטובת ישראל יש לזקוף לזכות ידידותו האישית עם אשכול. מרת גולדה מאיר, ראש הממשלה הרביעי של ישראל, העידה על כך זה לא כבר בתכנית טלוויזיה ישראלית לזכר המנוח, וכך אמרה: „אישיותו של אשכול היתה גורם חשוב מאוד לכך, שהנשיא ג'ונסון נהג כלפינו כפי שנהג.“

ועוד אמרה מרת מאיר: „בשנת 1953, כשרצה בן גוריון להשתחרר לשנתיים וללכת לשדה-בוקר, רצה בן גוריון שאשכול ימלא מקומו בראשות הממשלה. המפלגה (מפא"י) החליטה, אחר-כך, פה אחד כי שרת יהיה ראש ה-

על החזרת שטחים רק מעוררים תאבונם של שונאי ישראל, ושוב אין זו שאלה של השקפה קיצונית או מתונה! והיא שאלה של גישה ריאליסטית ושקולה, שבה הצטיינה גולדה מאיר כל הימים. מותר לקוות, שסגולה זו תעמוד לה גם בעתיד בכהונתה הרמה.

קרוב לוודאי, כי בימי שלטונה תהיה לה השפעה קובעת לא רק על קו מדיניות החוץ אלא גם על הסגנון שבו ייאמרו דברי ישראל בזירה הבינלאומית ובמו"מ עם ממשלות ידידות ועוינות. לפני זמן מה נשאלה גולדה מאיר על סיכויי השלום עם ערב וענתה בפשטות ובקיצור האופייניים לה: "הערבים יעשו שלום עם ישראל ברגע שיאהבו את ילדיהם יותר משהם שונאים את מדינת ישראל". אימרה זו משקפת גם את בינתה המדינית וגם את הבנתה לצד האנושי השורשי של בעיית יחסי ישראל-ערב. ואמנם, כל עוד שנאת ישראל מסנוורת את עיני שליטי ערב והמוניחים, ומסיחה דעתם מעתיד ילדיהם — מה טעם להשתעשע בתקווה, כי השלום עם מדינת ערב קרוב, או כי ויתורים מסויימים עשויים לקרבו?

פגישת ניקסון ואבן

זה לא כבר התנדפו אשליות אחרונות, שפשוט לגבי נאצר ומדיניותו כלפי ישראל. אבא אבן מסר משמן של ממשלות ידידותיות (ארה"ב ובריטניה) כי אין נאצר מתכוון כלל לעשות שלום עם ישראל ואין הוא מוכן להשלים עם קיומה כלל ועיקר. במסבות אלה, מה משמעות לדיבורים על "ועידת הארבע" ועל "ערובות הגדולים"? בפגישה שהיתה לנשיא ניקסון עם השר אבא אבן נשתכנע אבן, כי עקרונות היסוד של המדיניות האמריקנית לגבי המזרח התיכון בשנתיים האחרונות (עקרונות ג'ונסון) נשארים בעינם.

אמנם, קשה לדעת מה יועיל "השלב החדש" במגעיו של יארינג בשעה שמצרים אינה מוכנה למו"מ ולשלום ויתורים ואילו ירדן אינה בת חוץ לנהל מו"מ בלי קבלת רשות מנאצר. דבר אחד ברור: מועידת ארבע לא תצמח ישועה לישראל, היא עלולה לשמש פתח לתקלות חמורות מאוד.

ברגע זה אין הנשיא ניקסון מוכן להתקרבות לרוסים בתחום זה. אבל דווקא תגרות הגבול הקשות בין רוסיה וסין העממית, על כל הסכנות הנשקפות

כאות וכהוכחה, שהיא הנה האישיות הראשונה בשורה בתנועת העבודה הראויה לאיצטלה זו, הרי הכל יודו, כי גולדה מאיר לא ביקשה לעצמה שטרה זו, אך גם לא ראתה עצמה בת חוץ להשתחרר מהאחריות הקשה שהטילו עליה כל אנשי התנועה, באין מצביע נגדה. אפילו אנשי רפ"י שנמנעו מהצבעה לא ראו בה פסול אלא היו מעדיפים את דין. אך מכיוון שהבחירה בין שני מתחרים: דין ואלון נדחתה, ואף אלון עצמו אמר שהוא תומך ב"מועמדות גולדה מאיר — הרי שבחירתה נעשתה כמעט בהסכמה כללית. מה שהיה חסר כאן עדיין, היתה הידברות והבנה בין גולדה מאיר ומשה דין, ואמנם באמצע מארס נפגשו שניהם וגם הסכימו על שיתוף פעולה ועל הישר ארות של דין בממשלה כשר ההגנה. בזאת נתקיימה משאלת דין על פתיחת דף חדש, וממילא גם נסללה הדרך לפני ממשלת מאיר, שלדעת השר פנחס ספיר יש להבטיח לה המשך לא רק עד בחי" רות נובמבר אלא גם אחריהן — לארבע שנים נוספות.

אין ספק שנסיונה המדיני הרב של גולדה מאיר, אופייה המוצק והלוחם, מעמדה הרם בעיני תפוצות ישראל בעולם, ובפרט בעיני הגדולה שבתפוצות, זו אמריקה, וכן שמה הטוב והמכובד בד בעולם כמדינאית, מומן ששירתה בתפקיד שר החוץ, וכן יחס הכבוד והידידות שרכשה לה בארצות אפריקה ואסיה — כל אלה הכשירוה מאין כמוה לתפקידה הנוכחי. במצב שהתפתח במדיניות הישראלית עם פטירתו של לוי אשכול, היתה גולדה מאיר המועמד הטבעי לכהונה הרמה של ראש הממשלה. היא קיבלה תפקיד זה אף שהתעדתה לפרוש מן החיים הפוליטיים פרישה מלאה או חלקית, לפחות, משום שהפעם ראתה חובה לעצמה לשרת את המדינה, וזאת בתוך ההכרה שאסור לה לסרב לציבור כולו, המאוחד סביב הממשלה החדשה, לקראת ימי מבחן ואתגרים קשים הנכונים למדינה לעת כזאת.

אם ההגדרה "נץ" או "יונה" לא הלמה את לוי אשכול המנוח, בוודאי ובוודאי שאינה הולמת את גולדה מאיר. כשנשאלה לפני שבועות אחדים על דעתה בעניין הצורך או האפשרות להחזיר שטחים, השיבה כי לדעתה אין לני להחזיר שטחים, וכל הדיבורים

רק דרך אחת להשפיע על מדינות ה- מערב ובפרט על ארצות הברית, כדי לשכנען שיש להטיל פתרון כפוי על המזרח התיכון, וזוהי דרך עשיית ה- רושם, שמלחמה גדולה עלולה לפרוץ בכל יום. לשם כך אירגן נאצר את קרבות הארטילריה לאורך התעלה, ולשם כך הוא מעודד את פעולות הטרור והגרילה הערביים.

שותפיו הרוסים של נאצר משתמשים גם הם בלוח היומי של התיגרות ומעשי האלימות הערביים, ובתשובות הנאותות הגיתנות על ידי צה"ל, כדי לשכנע את וואשינגטון, כי חומרת המצב מחייבת הסכם בין ארבע המעצמות בהקדם, וכפיית ההסכם על הצדדים למען הצלת שלום העולם.

מתפקידה של הדיפלומאטיה הישראליה היא להוכיח, כי ההפך הוא הנכון, וכי רק התחייבויות של ארה"ב ביחד עם רוסיה על פתרונות מסויימים במזרח התיכון יהיו העוללות לסבך את ארצות הברית בעימות עם ברית המועצות באיזור זה. כל עוד לא תהינה התחייבויות כאלה וכל עוד יניחו לצה"ל להשיב מהלומה לאויבי ישראל — אין כל סכנה של התלקחות מלחמה גדולה, יען כי אין זה לפי כוחם של צבאות ערב, לחוד או ביחד, לצאת למלחמה גלויה כזאת.

אגב, אריק רולו, אחד מעתונאי פאריס הפרו-ערבים, שהוא סופר "לה מונד" (יהודי מצרי) גילה זה לא כבר, בבקרו בישראל, כי נאצר יודע יפה שאינו מסוגל לצאת למלחמה השנה או בשנה הקרובה, ואם יצא למלחמה — יובס. אבל נאצר הוא אמן ההונאה הדיפלומאטית, ואם גם לא היה מעודו אמן טכסיסי המלחמה, והוא חושב, כפי שחשב ערב מלחמת ששת הימים, שיוזכה בנצחון פוליטי בלי להסתכן במאמץ צבאי של ממש.

מתפקידה של המדיניות הישראלית להוציא טעות זו מלבנו, ואין לעקור טעות זו מלבנו בדרך אחת: על ידי שיכנוע מנהלי המדיניות האמריקנית שלא ייתפסו למעשי אחיות-העינים שעושה נאצר ליד תעלת סואץ ובכל מקום אחר, ושלא יקבלו את איום השוא של הערבים, כי הם מוכנים לצאת למלחמה, או שהם מסוגלים לצאת למלחמה, כשכתב האנסון בולדווין, פרשנו הצבאי של "ניו יורק טיימס" לפני ימים מועטים, כי צה"ל מסוגל גם

מהן, עלולות להביא להיערכות בינ-לאומית חדשה, שבה תבקש רוסיה המועצתית את קירבתה של אמריקה, מתוך שנאת השכן הסיני, ואם גם לא מאהבת הקפיטליזם. פתיחת חזית במזרח הרחוק היא איום קשה למוסקבה, שכן הרוסים יודעים שאינם יכולים להשתמש בסכרון גבול כזה בנשק אטומי, ולסינים יש יתרון עצום בכוח-אדם. מלחמת וייטנאם, על כל הקשיים והאבידות שהסבה לארצות הברית, היא כאין וכאפס לעומת ההתלקחות שעלולה להתפתח מסכוכי הגבול הסיניים-רוסיים. יש לזכור גם כן, כי מאז טסא-טונג אינו מסתפק בקריאת תגר על הרוסים אלא קודא את עמי ברית המועצות למרוד בשליטיהם, ש"בגדו במהפכה" וכו' וכו'. זהו זעזוע אשר אפס קצהו נראה לנו כעת, וסופו — מי ישרונו?

בתנאים אלה, אין לדעת מה ויתורים מוכנה מוסקבה לוותר למערב, תמורת "יחס הוגן" מצידו במשבר הנוכחי שפקדה במזרח הרחוק, ויתורים אלה יכולים להתייחס גם למזרח התיכון ולא רק להגבלת מירון ההודיניות האטומית. ולא זו אף זו. המדיניות האירופית והמדיניות כלפי גרמניה עלולה אף היא להשתנות, בין שאולברייט רוצה בכך ובין שאינו רוצה.

נאצר מאיים

בעולם מתוח ושסוע זה מנסה עבדול נאצר שוב לצוד דגים במים עכורים. לעתים ישאלו השואלים: לשם מה מעורר הדיקטטור המצרי את תותחיו לפעולה לאורך תעלת סואץ בשעה שנוקו קשים הרבה מנוקי הישראלים ובשעה שערו הגדולות ומיתקניו החשובים הם בטוח פגיעתם של התותחים הישראליים מלבד מה שקליעת ה-ישראלים, היא הרבה יותר מעולה משל המצרים והם יורים אל המטרות ולא יחטיאו. יתר על כן, דובריו של נאצר מבשרים לנו כי מעתה לא יתחשבו בכלל "מי ריה ראשון" (הוא הכלל החביב כל כך על גנרל דה-גול, שהסתמך עליו כדי להאשים את ישראל ב"תוקפנות") אלא יפגעו במטרות ישראליות לאורך התעלה בכל עת. מה הסיבה לכך, שנאצר שש אלי קרב למרות כל אבידותיו האחרונות, הכוללות גם את ריאד, ראש-מטהו? הסיבה היא פשוטה. הרודן המצרי משוכנע שיש

סנהדרין בימינו

מאת אייזיק אלון

דעתם להציע תכנית כעין זו, כי לא רצו לעורר שגאה והתמרמרות במחנה ה־אורטודוכסים.

אבל למרות שתיקתם בירושלים, התחילו רבים מהם לאחר ששבו לארצות מגוריהם, לעשות תעמולה בעד איגוד הקהילות בארצות מגוריהם. עשו כן הרבנים, שהם מודאגים ביותר בראותם את ההפקרות השוררת בעניני נישואי תערובות, והם מקווים שאולי יעלה בידם בכוחות מאוחדים לעצור בפני המגיפה הזאת. וגם הרבנים הזקנים ש"החרימו" בית־דין עליון, ממליצים ומציעים יצירת אגודה אחת של כל בתי כנסת החרדים בכל ארצות אמריקה בכדי שהאגודה תשגיח על המצב הדתי, ותבוא לעזרת הקהילות הזקוקות לעזרה להילחם נגד המגיפה של נישואי־תערובות ולחזק את ידי אלה שמתנגדים להכניס שינויים בבתי כנסת שלהם שריח יהדות שמרנית [קונסרבטיבית] נודף מהם, כמו סילוק המחיצה המבדלת בין אנשים ונשים, שהרבה קהילות בארץ שנתייסדו לפני עשר שנים על טהרת הקודש, כדין וכדת, גברים לחוד ונשים לחוד, "ראו אור" ומחליטים לתקן את המעוות, ולזכות את הנשים בשוויון זכויות. אלה הם "פורצי־גדר" ממש, שהם מהרסים את הגדר [המחיצה] שהעמידו אבותיהם בהתאם לדיני ישראל ומנהגיהם*.)

אבל הרבנים האלה, כנראה, מתעלמים מן "הסכנה" שסוף סוף אגודה כזאת עלולה ליצור בית־דין גבוה שיוענק

א

לאחר שהצליחו גיבורינו במדינת ישראל לשחרר את העיר העתיקה של ירושלים נתעוררה תנועה בין אחינו, ביחוד בין האדוקים שבהם, בכל ארצות הגולה, וגם בארץ־ישראל, לקרוא עצרת של רבנים, פרנסי הקהילות ומנהיגי העם, להתאסף בירושלים, כדי לדון על המצב הדתי השורר בעולם היהודי, ולטכס עצה כדת מה לעשות נגד מגיפת התבוללות ההולכת ומתגברת משנה לשנה. נישואי־תערובות מתרבים במידה גוברת, ובכל מאה נישואין כאלה הסטטיסטיקה מוכיחה ששמונים מהם רשומים בדיו אדום, זאת אומרת שה־אומה הישראלית הפסידה.

לתמהוננו הכריזו הרבה מגדולי תורה שלנו "חרם" נגד התנועה. אמנם לא חרם ממש, בלוויית הדלקת נרות שחורים ותקיעת שופר, כעין נידוי ושמתא, שאסור לבוא בד' אמות של המוחרם, אלא הודיעו שאין להם חלק בה, ולא יבואו לעצרת המתוכננת, ואף יעצו לקהילות, וביחוד לרבנים, שלא ישתתפו בה. וטעמם ונימוקם עמם. הם חששו שמא יציעו וידונו הצירים מכל קצווי ארץ על דבר יצירת "בית־דין עליון", ובכללן תיקונים בדת, בהתאם להכלל "עת לעשות לה' הפרו תורתך". ואף־על־פי שהרוב היותר גדול של הצירים שהתאספו בירושלים קיוו שהאסיפה תדון על ייסודו של ביי"ד עליון, לא העז ועד המכין להעלות את השאלה הזאת על סדר־היום, וגם כפרו שעלה על

* במסכת מגילה דף כ"ג ע"א אנו לומדים "הכל עולין למנין שבעה, ואפילו קטן ואפילו אשה. אבל אמרו חכמים אשה לא תקרא בתורה מפני כבוד צבורא". בימינו אלה נשתנה המצב של האשה והיחס בין המינים.

במערכה. גם בולדווין הגיע לידו מסקנה, אחרי ביקורו במזרח התיכון, כי "סיבוב רביעי" אינו צפוי כעת, גם אם אין להוציאו מכלל אפשרות מכל וכל. עמידה על המשמר היא איפוא צו השעה לא רק לצה"ל ולמפקדיו אלא גם למכוני מדיניות החוץ הישראלית.

יצחק עברי

כיום להכות את כל צבאות ערב שוק על ירך — לא היה יוצא דופן בהערכתו זו בין הפרשנים הצבאיים הזורים. מעניין להוסיף, כי בזמן ביקורו בארץ חיווה בולדווין את דעתו, כי במקרה מלחמה לא יתערבו הרוסים אלא אם כן יצליחו חיילי ישראל את התעלה, ואז ייתכן כי הרוסים יורו לטייסיהם להשתתף

לוקת שפרצה בין הרבנים, ועם פטי-
רתו של ר' יעקב בירב בא קץ
לסמיכה.

גם בימינו, בשנת 1927, נעשה נסיון
להקים בית-דין עליון שהתפקיד שהו-
טל עליו יהיה לתקן תקנות וגם לעשות
תיקונים בדת למען חיוזק היהדות הח-
רדית שהיתה הולכת ויורדת. הרבה
מאמרים הופיעו בעתונים באמריקה
וגם בארצות אירופה, בעד אירגון כעין
זה וגם נגד ** כמה יהודים כתבו
מאמרים וגם מכתבים לעורך ונתנו
טעמים ונימוקים בעד הקמת בית-דין
כעין הסנהדרין לפנים. הרב ד"ר חיים
טשרנוביץ [רב צעיר] תמך ברעיון של
ייסוד סנהדרין במאמריו שפירסם אז
ולאחר מכן. הטעמים והנימוקים שנתנו
אלה שתמכו בהצעה ההיא היו שה-
מתקנים [הריפורמים] עושים שמות בין
נעורינו שחנינוכם הדתי דל ושדוף. הם
אינם יודעים דבר בעניני יהדות וסכ-
נת הניתוק ממנה גדולה ביותר.

זאת ועוד אחרת: הדור החדש בומ-
גנו בכלל הוא מושפע מרוח המרידה
השורר בעולם, ולא נוכל לפתותו
להיות שומר דת עת שאנו מדגישים
אמונה בשכר ועונש בעולם הבא. נוער
זה טוען שאף אחד לא חזר מקברו
להגיד לנו מה מתרחש שם. הוא
מאמין רק בדברים שעניו רואות, אף
על פי שגם עיניו לעתים מתעות אותו.
אף לפנים היו מצויים יהודים נאור
רים, שאמנם היו זהירים בקלה כבח-
מורה, אך הבינו לרוח הדור. זכורני,
שאבא שלי, ז"ל, שהתמיר על עצמו
ביותר בקיומן של מצוות, לא ניסה
מעולם לאיים על ילדיו שהשם יענש
אותנו אם נחטא, וגם לא ניסה ליישב
ולבאר לנו את השאלה המטרדית בני
אדם אלפי שנים: "צדיק ורע לו,
רשע וטוב לו?" בתשובה השיגרתי
שהרשע מקבל את שכרו בעולם הזה
בעד מעשיו הטובים הספורים שעשה
בחיו, אבל בעולם הבא ייענש בעד
רוע מעלליו. הצדיק, מאידך, בא על
עונשו בעולם הזה בעד החטאים הספו-
רים שעשה בחיו, כי "אין צדיק בארץ
אשר יעשה טוב ולא יחטא", אבל
בעולם הבא, יקבל את שכרו במילואו
בעד צדקותיו. אבי ידע שביאור כזה
לא יעשה רושם עלינו. הוא ידע מראש
שהנסיונות בהיים ילמדונו את הלקח
שברי ושמא ברי עדיף, לכן השתדל

לו סמכות לתקן תקנות וגם תיקונים
בדה, כעין הסמכות שהיתה לפנים רק
בידי הסנהדרין הגדולה.

כשאני לעצמי, שאינני רב ולא בן רב,
מאחל שבית-דין כעין זה יוולד רק
משום טעם אחד שמטרידני זה כשישים
שנה, מיום שהתחלתי להתעסק במקצוע
שלי, בפרקליטות, ובאתי במגע עם
"אלמנה חיה" זאת אומרת, עגונה, אשה
שבעלה עזבה בלא גט.

בכמה מקומות בש"ס אנו לומדים
שאין דבר שבערוה פחות משנים עדים,
אבל במקום שיש סכנה שבת ישראל
תישאר עגונה כל ימי חיה הקלו. [ראה
גיטין, דף ב' עמוד ב.], ועד אחד או גם
בלי עד כשר אחד, סגי. ובימינו אלה
מתירין הרבנים את האשה להינשא שוב
אפילו במקום שאין שום עדים כלל אלא
עדות נסיבתית, כגון מברק ממשרד
מלחמה בוואשינגטון שבעלה מת, או
עכ"ם המסיה לפי תומו לחבריו בבית
משתה שהכיר את ראובן, בעל רבקה,
והוא ראה את ראובן מת. איש יהודי
ששמע את השיחה הזאת כשר להעיד
לפני בית-דין מה ששמע ועל סמך
עדות כזאת יתירו הרבנים את רבקה
להינשא שוב. אבל אם האשה תובעת
את כתובתה, עליה להביא שנים עדים
כשרים שראובן מת, כדין התורה.

כל זה מוכיח עד כמה הקלו חכמינו
ז"ל אפילו בדני עריות בכדי להציל
בת ישראל מכבלי עגינות.

ב

תנועה לחדש את הסמיכה בכדי
שנוכל להשיב את שופטינו כבראשונה,
איננה חדשה. לפני ארבע מאות וחמ-
שים שנה, בערך, כבר השתדל, כידוע,
הרב ר' יעקב בירב, אחד מגדולי
הרבנים בצפת, לחדש את הסמיכה
בארץ ישראל על פי התכנית שהורה
הרמב"ם, שאם כל חכמי ארץ ישראל
יסמיכו אחד מהם או ייחשב המוסמך
הזה כאילו היה אחד מהשלשלת העתי-
קה, שראשיתה היתה בסמיכת יהושע
על ידי משה רבנו.

עשרים וחמישה רבנים תושבי ארץ
ישראל התאספו בצפת, שהיתה אז
המרכז היותר גדול בעולם של גדולי
תורה, והסמיכו את הרב ר' יעקב
בירב, והוא הסמיך מיד עוד ארבעה
רבנים, אחד מהם היה הרב ר' יוסף
קארו, בעל השולחן ערוך. לא ארכו
הימים והסמיכה נתבטלה לרגלי מח-

** בין המתנגדים היה אפרים קפלן, מעורכי ה"מארגען זשורנאל".

ואמר: „אל נא נתיאש אפילו מאלה שמחללים, מזולזלים ומהרסים בארצנו הקדושה את כל קדשי ישראל.“ והמשיך: „היום קראנו במגילת רות את דברי רות המואביה שאמרה לנעמי חמותה: 'עמך עמי ואלקיך אלקי', זאת אומרת, שכל מי שהוא דבוק בעמנו והוא מוכן להקריב את חייו בעד קיום עמנו וארצנו, כמו אלה שאנחנו מחי רימים אותם כבוגדים, יש תקווה שסוף סוף יודו באלקינו. ואם המה לא ישובו בחייהם, בטוחים אנו שצאצאיהם יהיו יהודים נאמנים לה' ולתורתו“.

ברור, שכדי לחנך ולגדל דור כזה יש לתקן הרבה דינים ומנהגים שהיה צורך חיוני בהם בדורות שעברו, אך אינם עולים יפה עם החינוך שהדור החדש מקבל בבתי ספר החילוניים, וגם מחוצה להם. אינני מתכוון שנהדל מלהורות את עיקרי המסורה שירשנו מאבותינו, ושבוזמנם היה צורך חיים בהם. אבל אם אנו שואפים שבנינו ובנותינו ישארו במחננו חייבים אנו להשתמש באמצעים אחרים, אמצעים העולים ליפה עם רוח הזמן ותנאי החיים. אחרת, הנוער יבקש לו ערי מקלט בין הנוצרים.

מובן מאליו שאין אנו רשאים לסלק או לשנות מנהגים, ביחוד אלה שהתגשמו בהלכות, אלא אם כן אנו מתכוונים לפרוץ בחומת הדת. ואמנם, בתנאים השוררים כיום, אנו נותנים מקום ל„ראבאיס“ למיניהם לתקן תקנות. צרכי הזמן ודרישות החיים כופים עלינו את הצורך בבית-דין עליון, כעין הסנהדרין לפנינו, שיוכלו לנו בדרך הישר לפי רוח מסורתנו ותפיסות הקידמה בימינו.

להוכיח לנו שרק שמירת המצוות תצילנו מהיעלמות בתור אומה מן העולם. במשך ימי קיומנו ראינו במו עינינו ירידתן של אומות גדולות וחזקות, ואנו עודנו קיימים. אבי ידע היטב שגם בימינו אלה כל אומה ואומה מתאמצת להמשיך את קיומה על ידי שמירת תרבותה. במשך מאת השנים האחרונות הרבה מלחמות נלחמו למען קוממיות לאומית וחופש, ואף בימינו אלה, עדים אנו למלחמות לא רק בין ארצות שונות אלא גם בתוך גבולות מדינה אחת, כמו בארצנו, ארצות הברית. הכושים הנאורים דורשים שתרומתם התרבותית לא תשכח וטוענים שחובה מוטלת על הממשלה להיכילה בתוך תרבות ארצנו. וגם ה„אידישים“ טים, בינינו „גלחמים“ שהשפה האידית תנוצח לעולם ועד בבתי-ספר, במוסדות תרבות, בספרות ועוד.

בקיצור: הכל יודעים שקיום האומה תלוי בתרבותה, וכיוון שהאומה הישראלית עודנה קיימת אחרי אלפיים שנה שהיינו מפוזרים ומפורדים בארצות התבל, הרי בעל כרחנו נודה שרק תרבותנו ואורח-חיינו עשו את הפלא הזה. ומה שאבי הכיר לפני שמונים שנה, מכירים היום הרוב הגדול של החרדים בינינו, ולכן נתעוררה תנועה עצומה ליצור בית-דין עליון, שתהיה לו הסמכות לעשות תיקונים בדת, מבלי לזלזל בעיקרי הדת. העובדה שמספר גדול מתושבי ארץ אבותינו אינם שומרי-דת איננה טעם ליאוש ורפיון ידים. זכורני שפעם אחת בליתי את חג השבועות בירושלים, והתפללתי בבית הכנסת „ישורון“. שם שמעתי רב אחד שהטיף

הַעֲרָכוֹת וְדַבְרֵי-בְקָרָת

ד"ר מאיר וכסמן החוקר והמחנך

(ציונים לזכרו)

מאת ח. ליף

ד"ר מאיר וכסמן היה מאנשי הבראשית של התנועה והספרות העברית בתקופת תחייתה באמריקה. הוא בא הנה ותלמדו בידו. את רובי תורותיו והשכלתו רכש בסלוצק עיר מולדתו ושם גם התחיל בעסקנותו הלאומית והעברית. וכסמן הצעיר שימש מזכיר עברי לאגודה הציונית בסלוצק, שנוסדה עוד בשנת 1899* . כשבא לאמריקה בשנת 1905 התמיד בעבודה תרבותית-לאומית ברוח אידיאלי נעוריו. עבודת התרבות העברית היתה קרובה ביותר אל לבו, גם לאחר שהתרחב חוגי-פעולתו והקיף את הרבנות, ההוראה, העסקנות הציבורית-הלאומית והעבודה הספרותית והמדעית.

ד"ר וכסמן היה חלוץ בשדה החינוך העברי, כמנהלו הראשון של בית המדרש למורים מיסודו של "המזרחי", שנפתח בשנת 1917. בפעם הראשונה הוקם באמריקה מוסד שהכשיר מורים על טהרת הלשון העברית. החידוש היה בעיקר בשימוש העברית בהוראת התלמוד, דבר שהתמיה את חוגי החרדים. שנים אחדות עמד ד"ר וכסמן בראש המוסד הזה עד שעבר לרשות ישיבת ר' יצחק אלחנן. היו אלה שנים של מאבק קשה לקיומו של המוסד באין אמצעים להחזקתו. אולם בכח עקשנותו ומסירותו לרעיון של חינוך עברי שלם, הצליח ד"ר וכסמן להתגבר על המשברים שפקדו את בית-המדרש ואף להציבו על דרך ההתקדמות המתמדת.

ההוראה והעסקנות הלאומית (שנים מעטות היה מזכירה של הסתדרות "המזרחי") לא הוציאוהו מאהלה של תורה. כח-התמדתו היה גדול ובכל עתותיו הפנויות פרש לספרייתו ושקד על חקר ספרותנו. היה בו בד"ר וכסמן המלמד להשכיל ואף במחקריו התכוון בעיקר להרחיב את ידיעותיו של הקורא על תרבות ישראל וספרותו**. יצר המורה שבו מתגלה בהרצאתו, בפשטות לקחו ובנעימת ההסברה שבמאמריו, המשברת את אזנו של הקורא הבינוני ומכניסהו לפני ולפנים של שיטות פילוסופיות, השקפות-עולם והוויות רוח. אף בדבריו

* ראה זכרונותיו "מימים עברו", בנקט סלוצק ובנותיה, ניו-יורק, תל-אביב, תשכ"ב, עמ' 54-56.

** ראה הקדמתו לכרך הראשון של תולדות ספרות ישראל (באנגלית). בה הדגיש את מטרתו להביא לקוראים היהודים המשכילים שאינם נוקקים ללשון העברית את פרי המחקר המדעי במאה האחרונה על ספרות הדורות.

המדעיים מפעם אותו רוח נלבב של יוצא בית-המדרש, שמעלה ניצוצות-חידושים, מנתח ובוזז דעות קודמיו ודן עמהם בחום רגש ומוג.

בספריו ובמאמריו הקיף ד"ר וכסמן נושאי-מחקר רבים: תנ"ך, ספרות תלמודית, פילוסופיה, היסטוריה, קבלה ומוסר, בלשנות, דת ומדינה. הוא ראה את עצמו בן-בית בכל תחומי התרבות והרוח. בעבודתו המחקרית, ובפרט בחיבורו הגדול תולדות הספרות היהודית על חמישה כרכיו, עמדו לו בקיאותו הרבה באוצרות הדורות שלנו, שקיפתו העצומה ו"חושד" חוש ער של חוקר, איש התורה וההגות, האוסף עובדות למכביר, מצרפן ומבררן ומפיח בהן רוח חיה.

במחקריו נמשך ד"ר וכסמן אל המזיגה והאחדות. הוא לא התעלם אמנם מהניגודים שבזרמי הרוח והמחשבה בישראל. להפך, נוהג היה להדגיש את ההפכים והסתירות שבהשקפות הוגי הדעות בימי הביניים והתקופה החדשה, אך היה חותר בסופו של דבר למצוא את הקו המאחד את "התכונות המתנגדות" של האישיות היוצרת, וכן גם יגע ומצא את "המכנה המשותף" בתנועות ובזרמי הרוח של היהדות הישנה והחדשה.

המורה והחוקר שבוכסמן המריצוהו לכתוב את תולדות הספרות היהודית. השיטה שבחר בכתיבת הספר הזה היא השיטה הסוגית, כלומר הוא דן את יצירת התקופה מבחינת הנושא. יתרונה של שיטה זו היא בכך, שעל-ידיה ניתן לברר בשלימותה את כלל התרומה באחד מתחומי היצירה הרחבנית, אם במחשבה, מדע, הלכה, שירה, פרשנות וכדומה. המקצוע הנידון מתפרש על כיוונו, זרמיו והישגיו. חסרונה — האישיות היוצרת ניתנת פלגים פלגים ונעדרת ההערכה השלימה, המקיפה והמאחדת את הדמות על כל גילוייה.

בספר זה וכן גם במאמריו ובמחקריו שנאספו בשני כרכי "כתבים נבחרים" (תש"ג, תש"ד) ו"בשבילי הספרות והמחשבה העברית" — מתגלה ד"ר וכסמן כחוקר-מסאי, הרואה כל תופעה ספרותית, בין שעיקרה הלכה, שירה, מחשבה או חקירה — טבעת בשלשלת יצירתנו. לפי עדותו של המחבר היה לכל מחקר "גורם זמני", אף-על-פי-כן החותם המיוחד שהטביע ד"ר וכסמן על מאמריו, חותם המחקר ההיסטורי והספרותי, משרים על דבריו רוח של אחדות, רוח של הליכה מתונה ומהנה בשבילי הספרות והמחשבה העברית.

ואם כי מזיגה זו של חוקר ומסאי עלתה יפה, לא היתה תמיד הערכתו של ד"ר וכסמן מכוונת ומדוקדקת. תפיסתו היתה תפיסה רחבה, ועל כן עתים לא דייק כל צרכו בפרטים. יש ונזקק לחומר שלא הכירו כל-יצורכו, כגון הספרות העברית החדשה (בכרך ה' של ספרו על תולדות הספרות היהודית, הוא כרך המילואים). אולם בשדמותיה הנרחבות של הספרות העברית העתיקה, במחשבה של ימי הביניים וספרות ההשכלה הבהיר שבילים, שרבים אמנם דרכו בהם, אולם ד"ר וכסמן יישר בהם כמה הידורים וליבן כמה פרשיות ומוג בהן את רוח תפיסתו המקורית. בעולם ספרותנו באמריקה היווה ד"ר וכסמן אחת הדמויות החשובות ביותר. במותו יש להתנחם ב"נחמה פורתא" זו, שירושתו הרחבנית תפרנס דורות של קוראים ולומדים ותסייעם להתקרב אל מקורות ספרותנו ותרבותנו.

„ניו-יורק“ לאברהם צבי הלוי

מאת משה פרלא

זה עכשיו הופיע בישראל (הוצאת המנורה, תל-אביב, 1968) ספר „ניו-יורק“, הכולל את כל שירי אברהם צבי הלוי, גם שאר יצירותיו ומאמריו כונסו לתוך ספר זה, כל דמותו מתקפלת שם, דמות רוחנית שלמה ומלאה ללא-שיור. גם הדברים המעטים והצנועים מאוד שנכתבו ונאמרו עליו בחייו ולאחר מותו, נאספו אל שולי הספר; החזירו לו כביכול את מעט האור שהקרין סביבו, שלא ישאר ממנו, חלילה, שום דבר בחוץ והכול להשלמת תמונתו.

אברהם צבי הלוי היה משורר גלוי-עין וגלוי-לב ולא עסק במופלא ממנו ולא שתה ממעינות-סתרים, יצירתו לא היוותה לכן דילמה ספרותית ולפיכך לא משכה כנראה את עין הבקורת הסקרנית.

הוא הסתכל, ראה וזנה את שיריו. כל שיר שלו הוא בנין מעט. הוא היה בקי במחצבי הלשון העברית וגם סתת-אומן היה לרצונו. גם את שיריו הכחולים הנקטורניים הצב באבן גזית. שירתו סלעית כולה. צילו הארוך היא הבדידות, בת-לוויה ומוטיב חוזר בכל יצירתו. הבדידות היא גם מקור תוגתו וזעקת נפשו. הוא לא התפשט מעבר לגבולות יכולתו ולא תר אחרי כיבושי ראוה, כיבושים שסופם שאין מתקיימים בידי הכובש הלהוט מדאי. סינון-עצמי היה חלק ממהותו. הוא נהג בעצמו מנהג הזמן במשוררים בעלי כרכי-שירה מרובים... הוא לא תפס מרובה והקים את שירתו על העיקרי והיסודי שבה. ייחודו — בצמצומו ובכנותו.

בפרוזה שלו באה לידי ביטוי השקפת עולמו, האטמוספירה הפילוסופית שהקיפה את היסוד השירי שבו.

בביקורת ספרותית הוא דלטנטי קצת ואין חלקו בין המבקרים המקצועיים, שהביקורת היא אומנותם, אלא שדבר זה עצמו יש דורשים לגנאי ויש דורשים לשבח. במאמרו הארוך קצת יחסית, על קריב, הוא יוצא וידו על העליונה. במאמר זה הוא רב את ריבם של הסופרים המפורסמים (מנדלי מו"ס, פרישמן וברנר) שנדונו ברותחים ע"י קריב. כאן לא ביקורת ספרותית אלא התנגשות של שיטות והשקפות-עולם. במאמרו זה של הלוי, זעם בזעם פגע וכשמגיעים לסוף המאמר גוברת הנטיה לצד זעמו הכריא והמציאותי יותר של הלוי, כשלרגליו מוטל זעמו של קריב מוכה ומרוט וללא סימן של חיים כמעט.

באחריות דבר מסיים המהדיר, יעקב רימון, שספר שירים זה יהא מצבת-עד למשורר. בעיני אני ספר „ניו-יורק“ לאברהם צבי הלוי הוא מעין אוהל בטוי, בו ימשיך המשורר את חייו, חיירות ספוגי שירה, תוגה וכיסופים.

יהודי הדממה*

והנה מקרה אחר, סטודנט לרפואה אמר:
 „אצלנו ישנם אנטישמיים רבים אך אין
 קיימת אנטישמיות“. הוסיף חברו ואמר:
 „אך אל תדאגו, לעולם לא יכפפו את
 קומתנו, ככל שיתאמצו כן נרים ראש...“

* * *

ושוב בלילי שמחת תורה, מספר מחבר
 הספר, טייל בקרב ההמון בחברת אורח
 מתוך לארץ, „אנטי דתי מאוד, קר יבש, לא
 רגשני, לא לאומני, בקיצור — איש מודרני,
 שמאלי, בעל רוח מדעית“. בשמעו את
 הצעירים החוזרים ללא הרף על אותו
 פזמון: „הבני גלך כולנו יחד. כולנו יחד,
 לקבל את פני העם היהודי“ פרץ לפתע
 בבכי. למחרת הופיע בבית הכנסת לתפילה.
 „אל תעלה על דעתך כי נעשיתי דתי“, אמר,
 „לא זאת. אך אותו נוער עשה אותי —
 פשוט מאד — ליהודי“.

* * *

והנה מספר בעל הספר על תקרית ש־
 התרחשה בשנות החמישים, בימי סטאלין,
 בקוואסיא, העיר השנייה בגדלה בגרוזיה.
 בהתאם לקו הרשמי של מוסקבה החליטו
 השלטונות המקומיים להרוס את אחד מ־
 שלושת בתי הכנסת ולבנות תחתיו מועדון
 של הקומוסומול. „הקהילה היהודית המדוכ־
 דכת, המונה כעשרים אלף איש, נחלצה
 להעביר את רוע הגזירה והכריזה כי היא
 נכונה להמציא את הסכום הדרוש כדי לבנות
 על מגרש אחר בנין גדול וחדיש יותר,
 ובלבד שיניחו לה את בית הכנסת. בקשתם
 הושבה ריקם. ביום בהיר אחד הופיעו
 במקום דחפורים של העירייה. היהודים
 הוזהרו כנראה בעוד מועד, כי תוך דקות
 ספורות התאספו במקום מאות גברים נשים
 וילדים ושכבו על הקרקע כמתרס מול
 הדחפורים ומנעו מהם להתקרב. בית הכנסת
 ניצל.

* * *

אתה ממשיך לקרוא בספר תוך נשימה

שעה שהתייחדתי עם „יהודי הדממה“
 לאליעזר ויזל, חייתי את הטראגדיה היהודית
 העמוקה שהיא מנת חלקם של אחים ברוסיה
 הסובייטית זה כמעט יובל שנים. אכן, ב־”ים“
 הרשמים אשר לפנינו, — של אדם בעל
 עין חדה וחזרת וכושר ביטוי עז, —
 אפשר לדלות פנינים ופניני פנינים, המגלים
 פרשיות מחיי היהודים „התם“ שלא נודעו
 עד כה. נסתפק באחדים מהם:

„— מה איכפת לכם, בצרפת, ב־
 אמריקה או בישראל — שבתעודת הזהות
 שלי מצוינת המלה יהודי. אני מצפצף על
 כך בכל לב. וגם אנשים צעירים אלה
 מגיבים כמוני. זה כבר אין אנו מתביישים
 במוצאנו“. דברים אלה אמר למחבר הספר
 קומוניסט אדוק, מושבע, דור שני, קפיטן
 שלחם בשרות הצבא האדום על ברלין
 וזכה לעיטורים רבים עם כיבושה. והנה
 הקפיטן הזה המשיך לספר: „לפני שנתיים
 בליל שמחת תורה, רצייתי לראות את אחי
 לצרה, לא אמרתי מלה לאיש, לא לאשתי
 — שאיננה יהודית — לא לבני. למה
 להעמיס עליי בטרם עת בעיות כאלה? הוא
 היה בן שש עשרה והחלטתי כי בבוא היום
 יתמודד עמהם לבדו; יבחר כרצונו. כבן
 לנשואי תערובת הוא יכול לבחור בין
 בלאומיות שלי בין הלאומיות של אמו. לא
 גיסיתי להשפיע עליו. בשנה שעברה באתי
 שנית. הצעירים רקדו: היה תענוג לראותם
 כמו הערב. קרבתי לקבוצת רוקדי הורה
 וברכי פקו: ניצבתי פנים אל פנים עם
 בני. הוא הודה לפני כי בא לכאן בפעם
 השלישית, הוא הקדים אותי ולא העז לספר
 לי על כך.“

„רוצה אתה לראותו?“ שאל הקפיטן את
 הסופר בקול רך, ידידותי. „מאוד“ ענה לו
 המחבר. „הוא כאן באיזה מקום“ אמר, וידו
 הצביעה על ההמון הסוער, כאומר: הבט
 בהם היטב, כולם בני שלי...“

* * *

* רשמי מסע בברית-המועצות לאליעזר ויזל, הוצאת „עם עובד“, תל-אביב, תשכ״ז,
 תורגם מצרפתית בידי חיים גורי.

מלאכתך, אומר הקצין, בהצביעו על התינוק אשר בזרועות אמו. הטקס קצר וחרשי. „כמה? שואל האב. המוהל מסרב לקבל תשלום. הקולונל מתעקש ותוחב לידו 25 רובל ושני בקבוקי ודקה. אחר, קשור עינים, מובל המוהל הנדהם לביתו.

* * *

אסיים בדברי תורה, שהמחבר מביא בשם יהודי אחר בר אוריין, שפגש אותו לפני צאתו את מוסקבה. היהודי ביקש להמחיש לפניו את השינויים שחלו מאז הדסטאליניזם וציה, והוא ציטט לו פירוש המיוחס לרבי מנחם מנדל מקוצק לפסוק בתורה: „וימת מלך מצרים ויאנחו בני ישראל...“ נשאלת השאלה: הן בחייו עינה פרעה את בני ישראל, אם כן מדוע הם נאנחים אחר מותו? והרבי משיב: בימי שלטונו של פרעה לא היתה להיהודים גם הזכות להיאנח... המחבר מסיים אחר הפרקים בספר במילים אלה: „שבתו מברית המועצות מלא עידוד ותוגה כאחת, אך הדבר המיסרני ביותר אינם יהודי הדממה אשר פגשתי שם אלא דממת היהודים שבקרבתם אני חי כיום...“ ב. בר-תקווה

עצורה וממקרה אחד ומשנהו אתה יותר ויותר „מתחשמל“ שכן כל פרט ופרט מנעזעז אונך עד עומק נפשך. הגנה סיפור על מוהל בברית המועצות אשר „עוסק במסתרים, מקריב גוף ונפש לבל יהיו ילדי ישראל ערלים, מחוץ לבריתו של אברהם אבינו“. והנה בוקר אחד דופקים על דלת ביתו של אותו המוהל. אשתו פותחת את הדלת ולפניה ניצב קולונל: „החבר פלוני גר כאן?“ האשה הנפחדת משיבה: „כן“. האיש מבקש לראותו. „האתה הוא המוהל?“ הלה מנסה להכחיש. „אתה מבובז את זמנך, אני יודע הכל“ אומר הקצין. „אתה מקסש להילות אלי“. האשה פורצת בבכי ותוך כדי כך אורזת כמה חפצים אישיים במזודה. „באלה לא יהיה לך צורך“, אומר הקולונל. „רק את הכלים קח אתך, מובן?“ השניים עולים על מכונית צבאית. דקצין אוחז בהגה בטרם ינועו קושר הקצין את עיני הנוסע. כשנאצרה המכונית מסייע הקצין למוהל לרדת ומוליכו לדירה ורק שם הוא מסיר את מטפחת מעל עיניו. הם נמצאים בחדר שוילונותיו מוגפים. שר ככת בו אשה ולידה עריסה. „עשה

סיפורים לנוער על חיי ישראל באמריקה

הישובים הראשונים באמריקה הצפונית. בין היתר, מסופר על גילוי אמריקה ע"י קולומבוס וחרביו האנוסים. חלק זה מתאר את בואם של היהודים לגיו אמסטרדם, מסביר את הסיבות להגירתם ואת הקשיים שעמדו בפני המהגרים בימי הסתגלותם לעולמם החדש. בספרון זה נפגש הקורא בגיבורי ישראל בימי המרד האמריקני ולומד על תרומתם להתפתחותה של „מולדתם“ החדשה.

הספרון השני מקיף תקופה של 150 שנה — ממלחמת השיחרור עד מלחמת העולם הראשונה. הוא כולל ב-46 עמודיו סיפורים מושכי-לב על אישים מפורסמים אלה: פיליפ מושל רוסל, רבקה גרץ, יהודה טורו,

תמה לויטן פירסמה כמה ספרים ומאמרים על היהודים והיהדות באמריקה. ועתה הקדישה את תשומת-לבה לקורא העברי הצעיר.

בספר „בעולם החדש“ היא מעניקה לנוער העברי ידיעה ראשונית בקורות היהודים בארצות הברית בעברית קלה. היא הצליחה לשלב את שתי המגמות האלה בחיבורה זה שיצא לאור ע"י „ספרית לדור“ שליך ועד החינוך היהודי בניו-יורק.

הספר הוא בבחינת מועט המחזיק את המרובה. בעמודים ספורים מגישה המתברת לקורא הצעיר עובדות ורעיונות הסטוריים רבים. החיבור מחולק לשנים: חלק א (50 עמודים) כולל שמונה סיפורים מעניינים על

"שאל משרניחובסקי" ד"ר יצחק זילברשלאג

בהוצאת "קורגל יוניברסיטי פרס" הופיע ספרו של המשורר והמבקר הידוע, ד"ר יצחק זילברשלאג, ושיא ביהמ"ד למורים בבוסטון, "שאל משרניחובסקי משורר המרי". בחלק הראשון של הספר דן ד"ר זילברשלאג במובנים בשירתו של משרניחובסקי, תכניה וצורותיה, וכן גם על מחזותיו וסיפוריו. בחלק השני תרגומים משיריו של משרניחובסקי שנעשו בידי שלום י. כהן ואחרים.

פרטים לספרות על שם ראובן ואלנירוד ז"ל

שלושה סופרים: המשוררת אסתר ראב; המספר גדעון תלפז והמבקר דן מירון זכו בפרסים על שם המספר הידוע, ד"ר ראובן ואלנירוד. הפרסים נקבעו על ידי אלמנת המספר וניתנים לסופרים שדבריהם הופיעו ב"מאוננים" ושנבחרו על ידי ועדת השופטים כראויים לפרס. — טקס חלוקת הפרסים התקיים בג' טבת, בבית משרניחובסקי בתל-אביב. דברי הערכה נשאו ד"ר ישראל אפרת, רוב חומסקי וב. י. מיכלי.

עשור ל"במה"

במלאת עשר שנים לרבעון "במה", כתבת עת לאמנות התיאטרון, בעריכתו של ישראל

גור, יצאה תוכרת מוגדלת (חורף, תשכ"ט). בתוכן מאמרים וסקירות על התיאטרון והמחזה בעולם ובישראל, וביניהם: "התיאטרון הפילה הישראלית" — ישעיהו וינברג; "העדות ל"חיצק" של גיאורג ביכנר" — לאה גולדברג; "פרקי המחזה המקורי במדינת ישראל" (ג) — ישראל גור; "יין ישן בכלים עתיקים" (על המחזות "מעשה שמ" שון" לרמח"ל ו"מלכות שאול" ליוסף האפרתי) — ד"ר הלל ברזל ועוד. בתוכרת תרגום המחזה "האשה מן הים" להנריק איבסן (בתרגומה של עדנה קורנפלד). הכתובת: ירושלים, ת. ד. 7098

תיקוני טעות

בהערה "על הזכרת קאנט בחיי אדם" ב"בצרון", תוכרת שבטאור תשכ"ט, עמ' 130, בסוף טור א', חלה השמטת מלים. יש לקרוא: הק' משולם פינקלשטיין בעהמ"ח תוספות חיים על החיי אדם. וגם בהסכמות על הספר נזכר שמו כמחבר. המסכימים הם ר' חיים אלעזר חאכס האב"ד דפטרקוב וכו'. — ביבליוגרף

ברשימה "ד"ר ה. ל. גורדון במעגלי זמנו" לח. לוף, בעמוד 128, בראשית שורה ג', במקום "היפלה לרעה חוליות" וכו', צ"ל "חוליות"; בשורה לפני האחרונה במקום "הוא חלם עדי", צ"ל: "עוד".

הסידור הכרונולוגי של החומר; חלוקת הסיפורים לפרקים קצרים; דפוס בהיר ואותיות מנוקדות. הצירורים הרבים מאת האמן אשר ז. פארסט יהנו את הקורא ואף ישמשו עזר למורה לפתח שיחות על תוכן הסיפורים.

"בעולם החדש" מהווה תוספת חשובה לספרי הלימוד והקריאה שהופיעו עד עתה למען הנוער העברי באמריקה.

ד"ר אברהם יצחק שיף

מרדכי עמנואל נח, אמה לזרוס ויעקב שיף. בכל אפיודיה מבליטה המחברת פרטים שיש בהם ממשות יהודית והיא רוקמת אותם בריקמת החיים האמריקניים המתהווים.

*

כיתר הספרונים של "ספרית הנוער" נודע "בעולם החדש" נוצר בין 10 ל-14 הלומד בבתי ספר יומיים או בתוכנים אינטנסיביים של אחר הצהריים. כמה מעלות פדגוגיות לספר, ואלו הן: בחירת החומר וסיגנונו;

זג כשר ושמה !

ידידים יקרים של הצדקות המאוחדות
בירושלים ע"ה"ק :

כאשר אתם מכינים צוואה לאחר ק"כ, בבקשה
להזכיר את המוסדות הקדושים ישיבת עץ
חיים עם י"ג תתי"ם ובתי חולים.

מר ד. ל. מקלר, נשיא

**UNITED CHARITY
INSTITUTIONS OF JERUSALEM**
132 Nassau St. N. Y. C. 10038
Suite 1119

**ISRAEL INTERMENTS
RIVERSIDE
MEMORIAL CHAPEL INC.**

76th St. & Amsterdam Ave., N. Y. C.
Tel.: EN 2-6600

Shlomo Shoulson

Announces:

With a feeling of Responsibility
and Personal Vigilance we make all
necessary arrangements for **BURIAL
IN MEDINAT YISRAEL** at ALL ceme-
teries. Everything is done with the
greatest exactitude and according
to Jewish Law.

Solomon Shoulson • Carl Grossberg
Directors
Chapels throughout New York,
Miami Beach & Miami

**Use the Pleasant
Laxative**

Ex-Lax is the laxative you enjoy
taking. Tastes like delicious choc-
olate, and gives thorough relief
gently and comfortably. Ex-Lax
is America's biggest selling lax-
ative — used for over 50 years.

Buy the Economy 98c size
Save as much as 54c
Also available in 43c and 19c sizes
When Nature "forgets" . . . remember

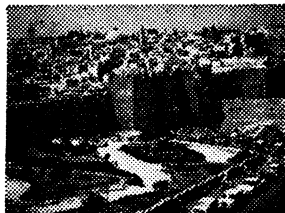
EX-LAX

THE CHOCOLATED LAXATIVE

For Finest in Food
**STEINBERG
DAIRY RESTAURANT**
2270 Broadway, near 81st Street
New York City

Our car tour now comes with a very old new country.

Israel. \$535.

This is our EUROPACAR Israel tour. It includes jet fare round-trip from New York to Tel Aviv, a car with up to 750 free kilometers (an Avis Contessa 1300), accommodation for 14 nights in a pension near all the famed areas of Israel, and one night in a first class hotel in Frankfurt on your way home.

You can take a different EUROPACAR Israel tour that gives you 2 weeks in Israel and one in Europe, or a 2-week motorcoach tour of Israel.

For the details, send the coupon, call your travel agent, or ask Lufthansa.

Price based on 14-21 day, 15 passenger GIT Economy Class Fare from N.Y. when applicable; land arrangements based on each of 2 people traveling together.

Lufthansa German Airlines Dept. BIT-3
410 Park Avenue, New York, N.Y. 10022

Dear Lufthansa: I'd like to see this old new country. Please send details on EUROPACAR Israel tours.

Name _____

Address _____

City _____

State _____ Zip _____ Phone _____

My Travel Agent is _____

Lufthansa
German Airlines

הג הפכה, שמח וכשר

A Happy Kosher Pesach to all our Friends!

SCHARF FAMILY HOTELS — IDEAL FOR RETIREMENT
SCHARF (Waldorf, Ambassador, Royale) YOUR HOME IN LONG BEACH

SCHARF HOTEL OF QUEENS

112-13 Corona Avenue, Queens, N. Y. Phone 699-4100

For Long Beach Hotels call RE 9-7878

Free transportation to and from all boroughs

כפר מסדה

ילידים וילדות בגיל 8-16

תפיסה חדשה במחנאות קיץ, המשלבת סוגי ספורט מגוונים, אמנות-יד ותכנית-תרבות רחבה המדגישה את הלשון העברית, דראמטיקה, מוסיקה וריקוד, במטרה ליצור קשר בין הנוער היהודי באמריקה ובישראל.

המתקנים החדשים ביותר, המחנה נמצא בגובה של 2500 רגל, באזור פנוי מאבק „הייפבר“. מאכלים כשרים ומזינים. נסיעות למרכז אמנות-הבמה בסאראטוגה. היכל-הכבוד לכדור הבסיס, להסתהקיץ של טנגלבוד. רופא במקום ואחות מוסמכת. תכנית עבודה ולימוד.

ההסתדרות הציונית באמריקה

המנהל ג'יי שלי אפלבוים, מנהל קיבוץ וינסאמי לשעבר

נא לפנות אל משרד המחנה

KFAR MASADA

89-70 162nd St., Jamaica, N. Y. 11432

(212) 297-7052

Passover Greetings

SENIOR CITIZENS RESIDENTIAL HOTELS

ASBURY AMBASSADOR — 217 3rd Ave., and **ASBURY CARLTON** — 201 7th Ave., Asbury Pk., N. J. Bath, phone all rooms, elev. manned, 3 meals strictly kosher. N. Y. 227-5158, N. J. 201-775-3500.
Make Passover reservations now.

CROWN HOTEL — On the boardwalk. Your home away from home. 170 W. Broadway, Long Beach, N.Y. 516 889-8900. Dietary laws observed.

HOTEL LINCOLN — 405 East Broadway, Long Beach, L. I. 516 TU 9-7100
Strictly Kosher.

WALDMANS MIAMI HOTEL — 375 West Broadway, Long Beach, N. Y.
“LEAVE THE CARING TO US” 516 431-5500.

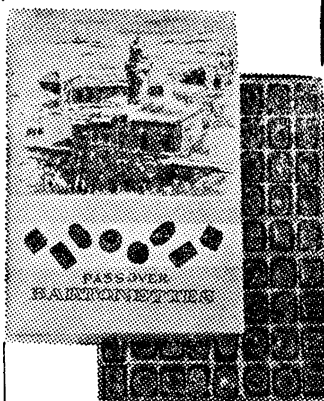
KENIN & POSNER
16 Court Street
Brooklyn, N. Y.

MONARCH PROVISION
920 W. Fulton St.
Chicago, Ill.

MORRIS J. LARSEN
235 W. Wilson St.

PASSOVER WITHOUT BARTON'S?

Whoever heard!

PASSOVER BARTONNETTES

BARTON'S new sculptured multitone chocolates. Each tiny piece filled with nuts, fruits, cordials or cremes. A colorful painting of Jerusalem decorates the box cover. 1 lb. \$2.79

Just one of BARTON'S many Kosher-for-Passover candies and pastries. Come see them all.

BARTON'S
bonbonniere
continental chocolates
NEW YORK - LUGANO, SWITZERLAND

Ⓢ THE NAME BARTON'S IS YOUR
GUARANTEE IT'S KOSHER

Schapiro's

NEW YORK STATE

**REAL
KOSHER WINE**

126 RIVINGTON STREET
NEW YORK, N. Y.

Try these famous for quality wines:

N. Y. State Champagne
Malaga — extra heavy
Concord Grapes — medium dry
Concord, Sauterne, Burgandy
Blackberry, Cherry, Loganberry,
Mead (Honey Wine), Rosé, Tokay.

Sold at all Liquor Stores

Cantor Julius Gabler and

Jonah Binder Choir

ARELE'S OF QUEENS

Strictly Kosher

NIGHT CLUB-RESTAURANT

CATERER

Long Island Exp'way at 162nd St.

HI 5-4444

Tel: ORegon 4-9406-7 — Office: OR 7-5588

HAPPY PASSOVER

RATNER'S

Dairy Restaurant and Bakery

Catering Facilities for All Occasions

138 DELANCEY STREET

NEW YORK, N. Y. 10002

JERUSALEM

WINES AND LIQUORS — IMPORTED FROM ISRAEL
KOSHER FOR PASSOVER

Sweet Grape (Malaga), Concord, Light Golden Sweet (Tokay), Red Natural Sweet, Hock, Rose, Chateau Sharon (Sauterne), Dry Red, Also in Gallons & Half Gallons.

\$1 47
FIFTH

Jerusalem wines have been awarded Golden Medals at International Wine Contests.

Sweet Ruby (Port), 20%, Golden Mediom (Sherry), 20%, Golden Cream (Muscatel), 20%, Vishnik — 19%, Cherry Wine.

\$2 14
FIFTH

SLIWOWITZ, 100 proof; WISHNIAK, 80 proof; BRANDY, 90 proof; CURACAO, 80 proof; KUEMMEL, 80 proof; BANANA, 65 proof; MOCCA, 64 proof; VODKA, 90 proof.

\$5 99
FIFTH

AT BETTER LIQUOR STORES

Sole Importers: ISRAEL WINES LTD., 745 Fifth Avenue, N. Y. C.
Tel.: 421-7866

NOW — AT LAST
1969

GROUP TOURS TO:

- ISRAEL — ATHENS — ROME
- ATHENS — ISTANBUL — LONDON
- LONDON — MALTA — ROME
- MADRID — LISBON
- ROME — MALTA
- NICE — CORSICA

Write or Inquire other Group Tours

**CLOUD TOURS,
INC.**

271 Madison Avenue
(Suite 1104)
New York, N. Y. 10016
Tel.: (212) 697-6988

GREETINGS FROM

THE

GRAND

UNION

COMPANY

Published Monthly by Bitzaron, Inc., 1141 Broadway, New York, N.Y. 10001 (except January-February, May-June, November-December, when published Bi-Monthly, and July and August when not published). Prof. N. Glatzer, Prof. Simon Halkin (Israel), Prof. Harry A. Wolfson, Editors; Dr. Maurice E. Chernowitz, Executive Editor; Prof. Hayim Leaf, Associate Editor; F. Ziony, Business Manager. Subscription, payable in advance \$7.00 per year; foreign \$8.00. To members of the Armed Forces half rate. Second class postage paid at New York, N. Y. Copyright 1969, by Bitzaron, Inc. All rights reserved. Opinions expressed in articles of Bitzaron represent the opinions of the authors and not necessarily reflect those of the editors and publishers. Subscriptions automatically renewed unless we are notified otherwise.

**Gefilte fish
like mother
used to make.**

**Only if your ^U
mother made
great gefilte
fish.**

Mother's Gefilte fish. Traditional Old-Fashioned; Whitefish and Yellow Pike; or All Whitefish. In jars or cans. For low sodium diets: Mother's New Unsalted Gefilte Fish, Unsalted Borscht, and Unsalted Soft or Stick Margarine. And enjoy Mother's Matzo Balls. All Pareve ^U Kosher for Passover.

**MARLBORO
KOSHER***
NEW YORK STATE
Champagne

*Produced under strict Orthodox Rabbinical supervision.

Available at any package store.

"Made and bottled where the grapes grow"

MARLBORO INDUSTRIES, LTD.
Marlboro, N. Y.

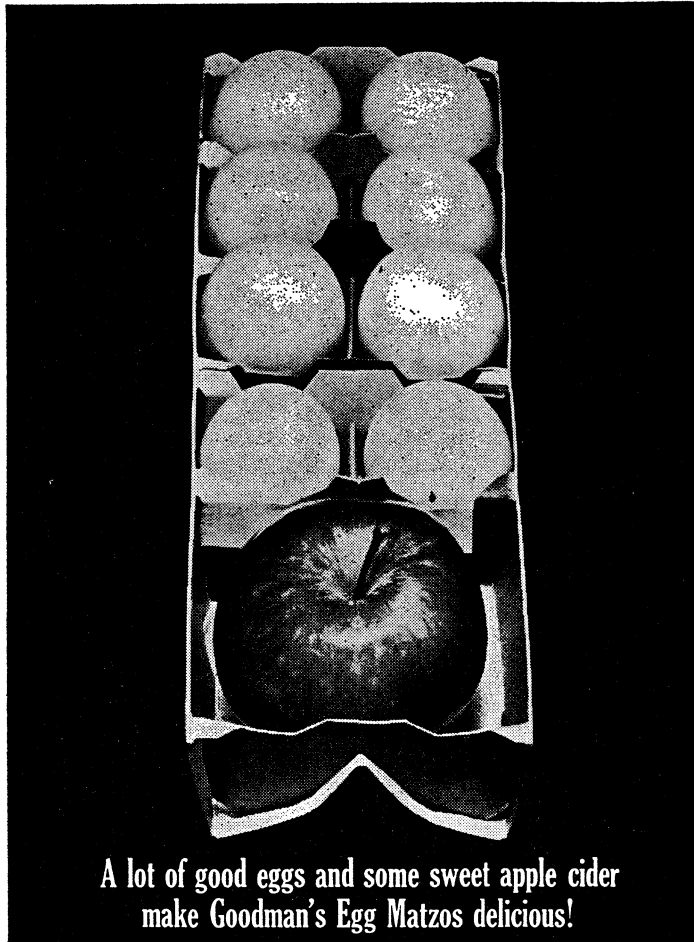
סאדזשער איז בעסער
בע'מע'ס'טער

א דעווירט פון העכסטער קוואליטעט און געשמאק
סמריקמלי כשר לכל השנה ולפסח

KOSHER DESERTS INC.

Manufacturers of

KOJEL

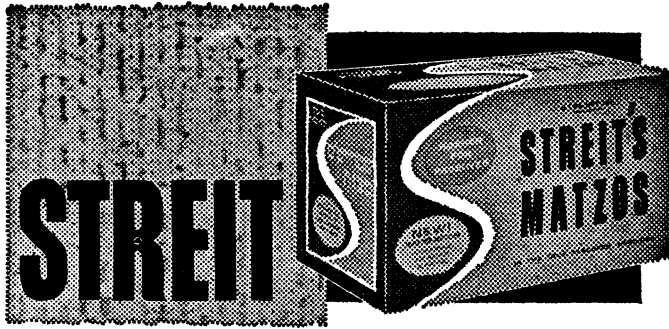
A lot of good eggs and some sweet apple cider
make Goodman's Egg Matzos delicious!

Enjoy also the new thinner,
crispier regular Passover
Matzos, in 5 lb. packs; and
Goodman's Round Tea Matzos.

Strictly Kosher for Passover. Baked under the
supervision of Rabbi Mendel Chodrow and Rabbi
Alter Silverman.

YOEL SHARR PRESENTS
the best in Middle Eastern Entertainment and Food
at the one and only
"THE CAZBA"
Queens Blvd. & 47th St., Long Island City
For reservations call 786-5771. Parking no problem.

HAS EVERYTHING KOSHER FOR PASSOVER

*Under Rabbinical
Supervision of*

RABBI AARON SOLOVEICHIK

Also **RABBI N. BIALIK**

ARON STREIT, INC., 150 RIVINGTON ST., NEW YORK, N. Y.

ברכת מועדים לשמחה
מאות היתומות במוסד המהולל
בית היתומות הכללי בירושלים
מצפות לעזרתך

אין מצוה גדולה מזו של החזקת המוסד המסוּר
הזה הקיים 67 שנה. — גא להושיט לו יד עזרת.
בית היתומות הכללי בירושלים

שלחו תרומותיכם אל:

**GENERAL ISRAEL
ORPHANS' HOME FOR GIRLS**
132 Nassau Street
New York, N. Y. 10038
Tel.: COrtland 7-7222

Happy Passover
FARMFOOD RESTAURANTS
DISTINCTIVE DAIRY CATERERS

- 142 W. 49th St. N.Y.C. PL 7-4971
261 W. 35th St. N.Y.C. LA 4-5212
- Air Conditioned Dining Rooms, Open 7 days a week for Luncheon, Dinner, Supper and After Theatre (Sat. & Sun.).
 - Beautiful Private Dining Rooms accommodating up to 250 persons for Showers, Luncheons, Dinner and After Theatre Supper or Snacks.
- "AFTER 35 YEARS . . . THE MOST TRUSTED AND RESPECTED NAME IN OUR FIELD"**

היין הכי משובח והכי כשר
למהדרין מן המהדרין
הנהו דייקא

יין ליפשיץ
— המפורסם —

בטובג, בטעמו ובכשרותו
לפסח ולכל השנה

בית היין הזה נוסד לפני שלשה דורות באירופה
על ידי מוה"רצ ליפשיץ ז"ל וממשיך בו
נכדו

מו"ה צבי ליפשיץ נ"י

קשטו נא את שלחנותיכם ביינות מאלאגא,
מאסקאטעל, טאקאי, סאטורן, באַרגאנדי, ענבי
קאנקארד ובכל המינים והמראות המשובחים
והנעימים, המשמחים לב ונפש וכן גם יין לחולי
סכרת.

כטו כן יש לקבל בכל חנויות מכלת ובתי מרוח
את מיץ הענבים שלנו הנעשה בכשרות, חפשי
מאלקוהוול וראוי לברכת בורא פה"ג.

LIPSCHUTZ WINE CO.
(MONTEREY WINE CO.)

123 Norfolk St. New York 10002
158 Broadway Brooklyn, N. Y.

for free delivery call

Tel.: 777-8080

ישראל!

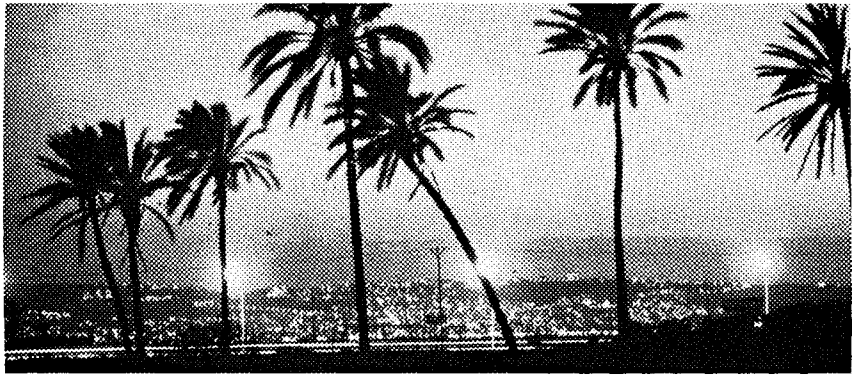
יש מתיקות בביקור בישראל.
מתיקות של שיבה הביתה.
ליהודי ולשאינו יהודי, ישראל איננה רק מקום אחר, „ללכת“. ישראל היא השורש.
אין זה מקום „שיוצאים בו ידו חובה“, או רק „להיות“ בו. ישראל היא השורש.
אין כאן שאלת „בתוך“ או „בחוץ“.
זאת היא שאלה של „מצוה ראשונה“.
ואז, לפתע פתאום, מן „האין“, היא פה: ישראל! הארץ המובטחת. ארץ התנ"ך.
ואנשים עומדים על רגליהם במטוס. כן, באמת. ומניחים את חותם נשימת אפם על זגנויות החלונות.

כמה מהם הם אנשים שחסכו כל ימי חייהם כדי לבוא לישראל.
אנשים שבאים להתבולל בין בני אדם ואנשים שבאים להתייחד.
אנשים הצוחקים ואנשים הבוכים.
אנשים שבאים לראות, לטייל, למשש, לחוש, ועל הכל לתהות.
אך אין אנשים שיושבים ועיניהם יבשות.
„בבקשה, גבירות וגברים, תואילו לחזור אל מושבכם, בבקשה“.
אולם אין אדם חוזר. לא תיכף ומיד. ואנחנו יודעים מדוע.
אנחנו המטיסים סילוני אל על ומוכרים כרטיסי אל על צריכים להגיד לכם (כי עולמנו עולם המסחר) שאנחנו טסים לישראל מניו-יורק 26 פעם בשבוע, ובתוכם 7 טיסות ללא חנייה.*

אך אנחנו גם צריכים להגיד לכם (כי לא הכל הוא ענין של מסחר) שאנו חיים אותו רגע מרעיש אתכם בכל פעם.
כי רגע זה הוא גם שלנו. זאת היא מתיקות של שיבה הביתה.

ותיבי אור לישראל

בוא! יש כל כך הרבה לראות בישראל!

בריכות-שחיה פתוחות, אולמי בידור, מעדוני לילה, בתי מרחץ, תיאטרון.

תאריכי הנסיעות:

3 במרץ, 19 במרץ, 23 באפריל, 27 במאי,
23 ביוני, 18 באוגוסט, 16 בספטמבר, 10
באוקטובר, 10 בנובמבר, 8 בדצמבר.

OLYMPIA - QUEEN ANNA MARIA

ישראל החדשה מחכה לך. בקר בה בשנת הכ"א לעצמאותה. נשום את אווירה. הזין את עיניך במראות הארץ. נסיעות שביל הזהב של הקו היווני מתוכננות לימי המועדים וחגיגות התרבות בישראל. מזון קונטיננטאלי, או סעודות כשרות וטעימות בהשגחתו החמורה של מגיח. רב ובית-כנסת מפארים שתי אניות ינו. סיפונים שטופי שמש.

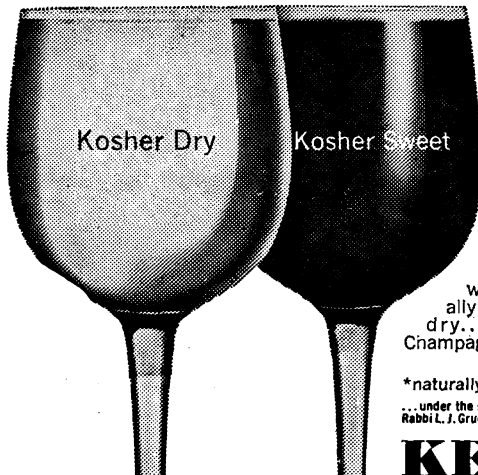
GREEK LINE

32 Pearl Street, New York 10004 — (212) 943-9140

ידועות בטחון: האניה אולימפיה והאניה המלכה אנוה מריה, רשומות ביוון, ומטלאות תקני בטחון לאניות חדשות שהותקנו ב-1948 ודרישות בטחון מפני אש של 1966.

This Seder, try 2.

Holidays are for the entire family to enjoy. This Passover why not serve KEDEM'S traditional sweet for family elders and KEDEM dry for the young — or the young at heart. KEDEM'S European-trained winemakers create 21 different wines. Some traditionally sweet, some delicately dry...and all delicious! Champagnes and grape juices*

*naturally sweet, non-alcoholic

...under the strict supervision of Rabbi L. J. Gruenwald, the Tzelemer Rav.

KEDEM

Wines & Champagnes available at all liquor stores. Grape Juices at all supermarkets

Royal Wine Corp., Long Island City, N.Y. OR 3-2780

Happy Passover

SPIEGEL'S

Hungarian Restaurant

STRICTLY KOSHER

Catering for All Occasions

45 East 167th St.

cor. River Ave.

Bronx, N. Y.

Jerome 6-9600

Free Parking

107 Norfolk St., New York City